

Bruxelles, 30. travnja 2024.
(OR. en)

Međuinstitucijski predmet:
2024/0101(NLE)

9493/24
ADD 1

AELE 32
MI 467
AND 5
SM 5

PRIJEDLOG

Od:	Glavna tajnica Europske komisije, potpisala direktorica Martine DEPREZ
Datum primitka:	26. travnja 2024.
Za:	Thérèse BLANCHET, glavna tajnica Vijeća Europske unije
Br. dok. Kom.:	COM(2024) 189 final - Annex
Predmet:	PRILOG Prijedlogu ODLUKE VIJEĆA o sklapanju, u ime Europske unije, Sporazuma o pridruživanju između Europske unije i Kneževine Andore odnosno Republike San Marina

Za delegacije se u prilogu nalazi dokument COM(2024) 189 final - Annex (Part 1/14).

Priloženo: COM(2024) 189 final - Annex (Part 1/14)

EUROPSKA
KOMISIJA

Bruxelles, 26.4.2024.
COM(2024) 189 final

ANNEX – PART 1/14

PRILOG

Prijedlogu ODLUKE VIJEĆA

**o sklapanju, u ime Europske unije, Sporazuma o pridruživanju između Europske unije i
Kneževine Andore odnosno Republike San Marina**

SPORAZUM
O PRIDRUŽIVANJU IZMEĐU
EUROPSKE UNIJE
I KNEŽEVINE ANDORE
ODNOSNO REPUBLIKE SAN MARINA

PREAMBULA

EUROPSKA UNIJA, dalje u tekstu „EU”,

s jedne strane,

i

KNEŽEVINA ANDORA, dalje u tekstu „Andora”,

i

REPUBLIKA SAN MARINO, dalje u tekstu „San Marino”,

s druge strane;

PODSJEĆAJUĆI na bliske povijesne, geografske, kulturne, političke i gospodarske veze između EU-a i svake pridružene države, među ostalim u obliku postojećih sporazuma, te na konkretne bliske veze između svake pridružene države i najmanje jedne države članice EU-a;

BUDUĆI DA su postupno uspostavljene veze između EU-a i Andore, među ostalim na temelju Sporazuma u obliku razmjene pisama između Europske ekonomske zajednice i Andore od 28. lipnja 1990.¹, Sporazuma o suradnji između Europske zajednice i Andore od 15. studenog 2004.², Monetarnog sporazuma između EU-a i Andore od 30. lipnja 2011.³ i Sporazuma između Europske zajednice i Andore o mjerama istovjetnima onima u Direktivi Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju od 15. studenog 2004. te popratnog Memoranduma o razumijevanju od 15. studenog 2004.⁴ i njegova Protokola o izmjeni od 12. veljače 2016.⁵;

BUDUĆI DA veze koje su postupno uspostavljene između EU-a i San Marina, među ostalim, slijedom Sporazuma o suradnji i carinskoj uniji između Europske ekonomske zajednice i Republike San Marina od 16. prosinca 1991.⁶, Monetarnog sporazuma između EU-a i San Marina od 27. ožujka 2012.⁷ i Sporazuma između Europske zajednice i Republike San Marina o mjerama istovrijednima onima utvrđenima u Direktivi Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju te popratnog Memoranduma o razumijevanju od 7. prosinca 2004.⁸ i njegova Protokola o izmjeni od 8. prosinca 2015.⁹;

¹ SL L 374, 31.12.1990., str. 16.

² SL L 135, 28.5.2005., str. 14.

³ SL C 369, 17.12.2011., str. 1.

⁴ SL C 359, 4.12.2004., str. 33.

⁵ SL L 268, 1.10.2016., str. 40.

⁶ SL C 302, 22.11.1991., str. 12.

⁷ SL C 121, 26.4.2012., str. 5.

⁸ SL L 381, 28.12.2004., str. 33.

⁹ SL C 346, 31.12.2015., str. 3.

BUDUĆI DA pridružene države već stoljećima imaju bliske veze sa susjednim zemljama, koje su sad države članice EU-a, i budući da su njihova državna područja okružena područjem EU-a;

ODLUČNE dogovoriti pridruživanje kako bi produbile, diversificirale i očuvale svoje odnose koji se temelje na vrijednostima koje su zajedničke EU-u i pridruženim državama, a odnose se na poštovanje ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući prava pripadnika manjina, koje su bitni dijelove ovog Sporazuma;

USTRAJNE u promicanju tih zajedničkih vrijednosti u društvu koje obilježavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca;

ISTIČUĆI spremnost EU-a da razvija poseban odnos sa susjednim zemljama kako bi se gradilo područje blagostanja i dobrosusjedskih odnosa s uzajamnim pravima i obvezama te mogućnošću zajedničkog djelovanja koje obilježavaju bliski i miroljubivi odnosi koji se temelje na suradnji;

NASTOJEĆI uspostaviti sveobuhvatan i usklađen okvir za odnose između EU-a i pridruženih država, uzimajući u obzir posebnu situaciju svake pridružene države, kako je navedeno u Izjavi 3. o članku 8. Ugovora o Europskoj uniji (UEU);

ODLUČNE osigurati gospodarsku integraciju i odgovarajuće sudjelovanje pridruženih država na unutarnjem tržištu EU-a, uključujući posebno njegove četiri nedjeljive slobode: slobodno kretanje robe, osoba, usluga i kapitala na temelju zajedničkih pravila i jednakih uvjeta, vodeći istodobno računa o posebnoj situaciji svake pridružene države i očuvanju njihove neovisnosti i neovisnosti njihovih institucija;

ODLUČNE da tim pridruživanjem poboljšaju gospodarske i poslovne mogućnosti za osobe i poduzeća u pridruženim strankama;

ODLUČNE da pridruživanjem osiguraju homogenost unutarnjeg tržišta, pravnu sigurnost, ujednačeno tumačenje i primjenu ovog Sporazuma te jednako postupanje za, među ostalim, gospodarske subjekte i građane u okviru pridruživanja;

PREPOZNAJUĆI potrebu za uspostavom odgovarajućeg institucionalnog okvira, osobito uključujući forum za dijalog između pridruženih stranaka, postupke koji se odnose na nadzor i rješavanje sporova te isključivu nadležnost Suda Europske unije radi ujednačenog tumačenja i primjene ovog Sporazuma kako bi se osiguralo njegovo pravilno funkcioniranje i potpuno poštovanje prava EU-a;

NASTOJEĆI doprinijeti jačanju suradnje između zastupnika u Europskom parlamentu i zastupnika u parlamentima pridruženih država te između socijalnih i gospodarskih partnera EU-a i pridruženih država;

UZIMAJUĆI U OBZIR ambiciju EU-a i pridruženih država da svoje pridruživanje temelje na visokoj razini zdravstvene skrbi, sigurnosti i zaštite potrošača;

ODLUČNE očuvati, zaštititi i poboljšati kvalitetu okoliša i osigurati razborito i racionalno korištenje prirodnih resursa u skladu s načelima održivog razvoja i na temelju predostrožnosti i preventivnog djelovanja te promicati dobrobit ljudi i životinja;

SVJESNE važnosti održivog razvoja u njegovoj gospodarskoj, okolišnoj i socijalnoj dimenziji, i želeći promicati i doprinijeti provedbi Programa Ujedinjenih naroda za održiv razvoj do 2030. i ostvarenju njegovih ciljeva održivog razvoja;

PONOVNO POTVRĐUJUĆI svoju predanost Povelji Ujedinjenih naroda, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te ciljevima i načelima Vijeća Europe i Organizacije za europsku sigurnost i suradnju;

UZIMAJUĆI U OBZIR da se pridruživanjem jačaju bilateralni odnosi između Unije i svake pridružene države, čime se pridružene stranke potiče na sve veće približavanje stavova o bilateralnim, regionalnim i međunarodnim pitanjima od zajedničkog interesa;

KOJE su se, razmijenivši svoje punomoći, za koje je utvrđeno da su u valjanom i propisanom obliku, sporazumjele kako slijedi:

DIO I.

CILJEVI, VRIJEDNOSTI I NAČELA

ČLANAK 1.

Ciljevi

1. Ovim se Sporazumom uspostavlja pridruživanje između EU-a i Andore odnosno San Marina (dalje u tekstu „pridruživanje”).
2. Ciljevi ovog pridruživanja su:
 - (a) osigurati odgovarajuće sudjelovanje pridruženih država na unutarnjem tržištu, što uključuje slobodno kretanje osoba, robe, usluga i kapitala te jednake uvjete za svaku od njih i EU u skladu s ovim Sporazumom i njihovo sudjelovanje u povezanim horizontalnim i pratećim politikama, uzimajući u obzir specifičnu situaciju svake pridružene države; i
 - (b) uspostaviti odgovarajući okvir za razvoj i promicanje dijaloga i suradnje između EU-a i svake pridružene države u drugim područjima od zajedničkog interesa.

ČLANAK 2.

Definicije

Za potrebe ovog Sporazuma:

- (a) „pridružene države” znači Andora odnosno San Marino;
- (b) „ugovorne stranke” znači EU, Andora i San Marino;
- (c) „pridružene stranke” znači EU, pridružena stranka s jedne strane, i Andora odnosno San Marino, pridružena stranka s druge strane;
- (d) „Sporazum” znači okvirni sporazum, okvirni protokoli, protokoli pridruženih država i prilozi;
- (e) „Okvirni sporazum” znači Sporazum bez protokola i priloga;
- (f) „protokoli pridružene države” znači protokoli pridružene države i njihovi prilozi kojima se utvrđuju posebni uvjeti za ostvarenje ciljeva i elemenata povezanih s usvajanjem pravne stečevine o unutarnjem tržištu EU-a;
- (g) „okvirni protokoli” znači protokoli koji su zajednički trima ugovornim strankama;
- (h) „prilozi protokolima pridruženih država” znači tekstovi koji sadržavaju pravne akte EU-a obuhvaćene područjem primjene ovog Sporazuma, uz sve prilagodbe;

- (i) „Sud Europske unije” (dalje u tekstu „Sud EU-a”) znači Sud i Opći sud EU-a.

ČLANAK 3.

Vrijednosti

Ovaj se Sporazum temelji na zajedničkim vrijednostima EU-a i pridruženih država: poštovanju ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina. U društvu koje obilježavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca te su vrijednosti bitni dijelovi ovog Sporazuma.

ČLANAK 4.

Načela

Kako bi ostvarile ciljeve iz članka 1. Okvirnog sporazuma, pridružene stranke poduzimaju sve odgovarajuće mjere, opće ili posebne, kako bi osigurale ispunjenje obveza koje proizlaze iz ovog Sporazuma u skladu sa sljedećim temeljnim načelima:

- (a) pravilno funkcioniranje i homogenost unutarnjeg tržišta EU-a na temelju jedinstvenih pravila;

- (b) pravna sigurnost i jednako postupanje prema gospodarskim subjektima i osobama;
- (c) razmatranje posebne situacije svake pridružene države.

ČLANAK 5.

Načelo nediskriminacije

U području primjene ovog Sporazuma i ne dovodeći u pitanje nijednu njegovu posebnu odredbu, zabranjena je svaka diskriminacija na temelju državljanstva.

DIO II.

SLOBODNO KRETANJE ROBE, OSOBA, USLUGA I KAPITALA

POGLAVLJE 1.

SLOBODNO KRETANJE ROBE

ČLANAK 6.

Slobodno kretanje robe

Između pridruženih stranaka uvodi se slobodno kretanje robe u skladu s odredbama ovog Sporazuma.

ČLANAK 7.

Zabrana carina

Između pridruženih stranaka zabranjene su carinske pristojbe na izvoz i uvoz te sva davanja s istovrsnim učinkom. Ta se zabrana odnosi i na carine fiskalne naravi.

ČLANAK 8.

Zabrana količinskih ograničenja

Između pridruženih stranaka zabranjeno je količinsko ograničavanje uvoza i izvoza te sve mjere s istovrsnim učinkom.

ČLANAK 9.

Zabrane ili ograničenja uvoza, izvoza ili provoza

1. Ovim Sporazumom ne isključuju se zabrane ili ograničenja uvoza, izvoza ili provoza robe kad su opravdani razlozima javnog morala, javnog poretka ili javne sigurnosti, zaštite zdravlja i života ljudi, životinja ili biljaka; zaštite nacionalnog blaga umjetničke, povijesne ili arheološke vrijednosti ili zaštite industrijskog ili trgovačkog vlasništva. Takve zabrane ili ograničenja ne smiju, međutim, služiti kao sredstvo proizvoljne diskriminacije ili prikrivenog ograničenja trgovine između pridruženih stranaka.
2. Prednost bi trebalo dati mjerama koje najmanje utječu na slobodno kretanje robe između pridruženih stranaka. Trajanje takvih mjera ograničeno je na ono što je nužno za ostvarenje ciljeva utvrđenih u stavku 1.

ČLANAK 10.

Domaći porez

Nijedna pridružena stranka na proizvode drugih pridruženih stranaka ne uvodi izravni ili neizravni domaći porez bilo koje vrste veći od poreza kojem izravno ili neizravno podliježu slični domaći proizvodi. Nijedna pridružena stranka na proizvode drugih pridruženih stranaka ne uvodi domaći porez kojim se drugim proizvodima pruža neizravna zaštita.

ČLANAK 11.

Primjena zajedničke carinske tarife EU-a

Pridružene države u svojim odnosima s trećim zemljama primjenjuju zajedničku carinsku tarifu EU-a u skladu s odredbama utvrđenima u odgovarajućim protokolima pridruženih država.

ČLANAK 12.

Primjena zajedničke trgovinske politike EU-a

Pridružene države u svojim odnosima s trećim zemljama primjenjuju zajedničku trgovinsku politiku EU-a, uključujući mjere trgovinske zaštite EU-a, kako je utvrđeno u Prilogu XXV. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 13.

Ostala pravila

1. Posebne odredbe i dogovori utvrđeni su u:

- (a) Prilogu I. svakom protokolu pridružene države, u pogledu sigurnosti hrane te veterinarskih i fitosanitarnih pitanja;
- (b) Prilogu II. svakom protokolu pridružene države, u pogledu tehničkih propisa, normi, ispitivanja i certifikacije;
- (c) Prilogu III. svakom protokolu pridružene države, u pogledu odgovornosti za proizvode;
- (d) Prilogu IV. svakom protokolu pridružene države, u pogledu energetike;
- (e) Prilogu XXIII. svakom protokolu pridružene države, u pogledu carinskog zakonodavstva;
- (f) Prilogu XXIV. svakom protokolu pridružene države, u pogledu zakonodavstva o poljoprivredi; i
- (g) Prilogu XXV. svakom protokolu pridružene države, u pogledu aspekata koji nisu obuhvaćeni člankom 12. Okvirnog sporazuma.

2. Posebne odredbe i dogovori iz stavka 1. primjenjuju se na sve proizvode, ako nije drukčije određeno.

POGLAVLJE 2.

SLOBODNO KRETANJE OSOBA, RADNIKA I SAMOZAPOSLJENIH OSOBA

ČLANAK 14.

Slobodno kretanje radnika

1. Zajamčena je sloboda kretanja radnika između pridruženih stranaka.
2. Ta sloboda kretanja podrazumijeva ukidanje svake diskriminacije na temelju državljanstva između radnika iz država članica EU-a i predmetne pridružene države u pogledu zapošljavanja, plaće i drugih uvjeta rada i zapošljavanja.
3. Uz ograničenja opravdana razlozima javnog poretka, javne sigurnosti ili javnog zdravlja ona podrazumijeva pravo:
 - (a) prihvatiti stvarno ponuđeno zaposlenje;
 - (b) slobodno se u tu svrhu kretati na državnom području država članica EU-a i predmetne pridružene države;
 - (c) boraviti na državnom području države članice EU-a ili predmetne pridružene države u svrhu zapošljavanja u skladu s odredbama kojima je uređeno zapošljavanje državljana te države koje su utvrđene zakonom, drugim propisima ili administrativnim mjerama;

- (d) ostati na državnom području države članice EU-a ili predmetne pridružene države u kojoj su zaposleni.
- 4. Odredbe ovog članka ne primjenjuju se na zapošljavanje u javnoj službi.
- 5. Protokoli pridruženih država, a posebno Prilog V. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe o slobodi kretanja radnika.

ČLANAK 15.

Socijalna sigurnost radnika i samozaposlenih osoba

Kako bi omogućile slobodu kretanja radnika i samozaposlenih osoba, pridružene stranke u području socijalne sigurnosti, kako je predviđeno Prilogom VI. svakom protokolu pridružene države, za radnike i samozaposlene osobe te uzdržavane članove njihove obitelji posebno osiguravaju:

- (a) zbrajanje svih razdoblja koja se uzimaju u obzir prema zakonima nekoliko zemalja, radi stjecanja i zadržavanja prava na naknadu i izračun iznosa naknade;
- (b) isplatu naknada osobama s boravištem na državnom području pridruženih stranaka.

ČLANAK 16.

Uzajamno priznavanje diploma

Kako bi osobama olakšale da pokrenu i obavljaju djelatnosti kao radnici i samozaposlene osobe, pridružene stranke poduzimaju sve potrebne mjere sadržane u Prilogu VII. svakom protokolu pridružene države koje se odnose na uzajamno priznavanje diploma i drugih dokaza o formalnoj kvalifikaciji i koordinaciju odredaba zakona, drugih propisa ili administrativnih mjera u pridruženim strankama koje se odnose na pokretanje i obavljanje djelatnosti radnika i samozaposlenih osoba.

POGLAVLJE 3.

SLOBODA POSLOVNOG NASTANA

ČLANAK 17.

Sloboda poslovnog nastana

1. Između pridruženih stranaka jamči se sloboda poslovnog nastana, u skladu s odredbama ovog Sporazuma.
2. Zabranjuje se svako ograničavanje slobode poslovnog nastana državljana države članice EU-a ili predmetne pridružene države na državnom području bilo koje od tih država. To se odnosi i na osnivanje predstavništava, podružnica ili društava kćeri koje pokrenu državljani država članica EU-a ili pridruženih država s poslovnim nastanom na državnom području bilo koje od tih država.
3. Sloboda poslovnog nastana uključuje pravo da pokrenu i obavljaju djelatnosti kao samozaposlene osobe te da osnivaju poduzeća i njima upravljaju, posebno trgovačka društva u smislu članka 20. drugog stavka Okvirnog sporazuma, prema uvjetima utvrđenima za vlastite državljane zakonom zemlje u kojoj se pravo na takav poslovni nastan ostvaruje, podložno odredbama poglavlja 5.
4. Posebne odredbe o slobodi poslovnog nastana sadržane su u prilogima od VIII. do XI. i u prilogu XXII. svakom protokolu pridružene države te u Okvirnom protokolu 3.

ČLANAK 18.

Izvršavanje javnih ovlasti

Odredbe ovog poglavlja ne primjenjuju se na djelatnosti koje su u bilo kojoj pridruženoj stranci povezane, makar povremeno, s izvršavanjem službene vlasti.

ČLANAK 19.

Posebni dogovori na temelju javnog poretka, javne sigurnosti i javnog zdravlja

Odredbe ovog poglavlja i mjere koje se u skladu s njim poduzimaju ne dovode u pitanje primjenjivost odredaba utvrđenih zakonima i drugim propisima kojima se propisuje poseban tretman za državljane države članice EU-a ili predmetne pridružene države iz razloga javnog poretka, javne sigurnosti ili javnog zdravlja.

ČLANAK 20.

Opseg i definicija trgovačkih društava

1. Trgovačka društva osnovana u skladu s pravom države članice EU-a ili predmetne pridružene države koja imaju registrirano sjedište, središnju upravu ili glavno mjesto poslovanja na području te države, za potrebe ovog poglavlja tretiraju se na isti način kao fizičke osobe koje su državljani država članica EU-a ili predmetne pridružene države.

2. „Trgovačka društva” znači trgovačka društva osnovana prema građanskom ili trgovačkom pravu, uključujući zadruge i druge pravne osobe uređene javnim ili privatnim pravom, osim onih koje su neprofitne.

ČLANAK 21.

Sudjelovanje u kapitalu trgovačkih društava

Država članica EU-a ili predmetna pridružena država jednako postupaju prema državljanima država članica EU-a i predmetne pridružene države kao i prema vlastitim državljanima u pogledu njihova sudjelovanja u kapitalu trgovačkih društava u smislu članka 20. stavka 2. Okvirnog sporazuma, ne dovodeći u pitanje primjenu drugih odredaba ovog Sporazuma.

ČLANAK 22.

Uzajamno priznavanje diploma

Na pitanja obuhvaćena ovim poglavljem primjenjuje se članak 16. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 23.

Posebne odredbe

Sloboda poslovnog nastana u području prometa uređena je poglavljem 6.

POGLAVLJE 4.

SLOBODA PRUŽANJA USLUGA

ČLANAK 24.

Sloboda pružanja usluga

1. Između pridruženih stranaka jamči se sloboda pružanja usluga u skladu s ovim Sporazumom.
2. Između pridruženih stranaka zabranjeno je svako ograničavanje slobode pružanja usluga državljanima predmetne pridružene države ili države članice EU-a s poslovnim nastanom u državi različitoj od države primatelja usluge.
3. Usluge se smatraju „uslugama” ako se uobičajeno pružaju uz naknadu, u mjeri u kojoj nisu uređene odredbama o slobodi kretanja robe, kapitala i osoba.
4. „Usluge” posebno uključuju:
 - (a) djelatnosti industrijske naravi;
 - (b) djelatnosti komercijalne naravi;
 - (c) obrtničke djelatnosti;

(d) djelatnosti slobodnih zanimanja.

Ne dovodeći u pitanje odredbe poglavlja 3., osoba koja pruža uslugu može, u svrhu pružanja te usluge, privremeno obavljati svoju djelatnost u državi u kojoj se usluga pruža, i to pod istim uvjetima koje ta država propisuje za svoje državljane.

5. Posebne odredbe o slobodi pružanja usluga sadržane su u prilogima od IX. do XI. svakom protokolu pridružene države te u Okvirnom protokolu 3.

ČLANAK 25.

Nediskriminacija

Do ukidanja ograničenja slobode pružanja usluga između pridruženih stranaka, stranke ta ograničenja primjenjuju na sve osobe koje pružaju usluge u smislu članka 24. stavka 2. Okvirnog sporazuma, bez razlike s obzirom na njihovo državljanstvo ili boravište.

ČLANAK 26.

Posebne odredbe

1. Sloboda pružanja usluga u području prometa uređena je odredbama poglavlja 6.
2. Na pitanja uređena ovim poglavljem primjenjuju se članci 16., 18., 19. i 20. Okvirnog sporazuma.

POGLAVLJE 5.

SLOBODNO KRETANJE KAPITALA

ČLANAK 27.

Kretanje kapitala

1. U okviru odredaba ovog Sporazuma zabranjuju se ograničenja kretanja kapitala između pridruženih stranaka.
2. U okviru odredaba ovog Sporazuma zabranjuju se ograničenja u platnom prometu između pridruženih stranaka.
3. Prilog XII. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe o slobodnom kretanju kapitala i platnom prometu.

ČLANAK 28.

Mjere u skladu sa slobodnim kretanjem kapitala

1. Člankom 27. Okvirnog sporazuma ne dovodi se u pitanje pravo država članica EU-a i pridruženih država:
 - (a) da primjenjuju odgovarajuće odredbe svojeg poreznog prava kojima se pravi razlika između poreznih obveznika koji nisu u istom položaju u pogledu mjesta boravišta ili mjesta ulaganja njihova kapitala;

- (b) da poduzimaju sve nužne mjere za sprečavanje povrede nacionalnih zakona i drugih propisa, osobito u području oporezivanja i bonitetnog nadzora financijskih institucija, odnosno da utvrđuju postupke za prijavu kretanja kapitala radi pribavljanja administrativnih ili statističkih podataka ili da poduzimaju mjere opravdane razlozima javnog poretka ili javne sigurnosti.
2. Odredbe ovog poglavlja ne dovode u pitanje primjenjivost ograničenja prava poslovnog nastana koja su u skladu s ovim Sporazumom.
3. Mjere i postupci iz stavaka 1. i 2. ne smiju biti sredstvo proizvoljne diskriminacije ili prikrivenog ograničenja slobodnog kretanja kapitala i platnog prometa.

ČLANAK 29.

Ograničenja u slučaju poteškoća s platnom bilancom

Ako je država članica EU-a čija valuta nije euro, ili pridružena država, u poteškoćama ili joj ozbiljno prijete poteškoće s platnom bilance zbog opće neravnoteže njezine platne bilance ili zbog vrste valute koja joj je na raspolaganju, a osobito ako takve poteškoće mogu ugroziti funkcioniranje ovog Sporazuma, predmetna država članica EU-a ili pridružena država može poduzeti zaštitne mjere.

ČLANAK 30.

Zaštitne mjere u pogledu kretanja kapitala ili platnog prometa

U slučaju iznimnih okolnosti, ozbiljnih poteškoća ili prijetnje od takvih poteškoća u djelovanju ekonomske i monetarne unije EU-a, EU može donijeti ili zadržati, u trajanju od najdulje šest mjeseci, zaštitne mjere u pogledu kretanja kapitala ili platnog prometa, ako su takve mjere nužno potrebne.

ČLANAK 31.

Provedba zaštitnih mjera

EU, s jedne strane, i svaka pridružena država, s druge strane, primjenjuju svoje interne postupke za provedbu odredaba članka 29. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 32.

Uloga zajedničkog odbora u slučaju zaštitnih mjera

1. O svim mjerama predviđenima u članku 29. Okvirnog sporazuma odmah se obavještuje zajednički odbor osnovan na temelju članka 76. Okvirnog sporazuma.

2. Sve mjere predviđene člankom 29. Okvirnog sporazuma predmet su savjetovanja i razmjene informacija u okviru zajedničkog odbora prije i nakon njihova objavljivanja.
3. U situacijama iz članka 29. Okvirnog sporazuma, dođe li do iznenadne krize u platnoj bilanci, a postupci iz stavka 2. ovog članka ne mogu se primijeniti, država članica EU-a ili predmetna pridružena država može iz opreza poduzeti potrebne zaštitne mjere. Takve mjere uzrokuju najmanji mogući poremećaj u funkcioniranju ovog Sporazuma i nisu šireg opsega nego što je to nužno potrebno za otklanjanje iznenada nastalih poteškoća.
4. Ako se mjere poduzimaju u skladu sa stavkom 3. ovog članka, obavijest o tome daje se najkasnije do dana njihova stupanja na snagu, a razmjena informacija i savjetovanja iz stavka 2. ovog članka uslijedit će čim prije.

POGLAVLJE 6.

PROMET

ČLANAK 33.

Područje primjene poglavlja 6.

1. Ovaj Sporazum obuhvaća kombinirani, cestovni i željeznički promet, promet unutarnjim plovnim putovima i pomorski promet, uključujući usluge povezane s tim vrstama prometa.
2. Ciljevi ovog Sporazuma koji se odnose na promet ostvaruju se u skladu s člancima od 34. do 37. Okvirnog sporazuma i odredbama Priloga XIII. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 34.

Nediskriminirajuća primjena domaćih pravila

Izravni ili neizravni učinci odredaba pridružene stranke koje se odnose na kombinirani, željeznički i cestovni promet te pomorski i promet unutarnjim plovnim putovima koje nisu obuhvaćene Prilogom XIII. svakom protokolu pridružene države ne smiju biti manje povoljni za prijevoznike druge pridružene stranke u usporedbi s domaćim prijevoznicima te pridružene stranke.

ČLANAK 35.

Državne potpore u sektoru prometa

Potpore za usluge prometa u skladu je s ovim Sporazumom ako zadovoljava potrebe koordinacije prometa ili ako predstavlja povrat zbog ispunjavanja određenih obveza svojstvenih konceptu javne službe.

ČLANAK 36.

Zabrana diskriminirajućih stopa ili uvjeta

1. U slučaju prometa unutar područja pridruženih stranaka, ne smije biti diskriminacije u obliku u kojem prijevoznici na temelju zemlje podrijetla ili odredišta dotične robe naplaćuju različite cijene i uvode različite uvjete za prijevoz iste robe istim prometnim pravcima.
2. Zajednički odbor na vlastitu inicijativu ili na zahtjev pridružene stranke ispituje sve slučajeve diskriminacije obuhvaćene područjem primjene ovog članka i donosi potrebne odluke na temelju svojih unutarnjih pravila.

ČLANAK 37.

Pristojbe za prijelaz granica

Pristojbe ili davanja za prijelaz granica koje prijevoznik dodatno zaračunava uz cijene prijevoza ne smiju premašiti razumnu razinu preko stvarnih troškova koji su time nastali. Pridružene stranke nastoje postupno sniziti te troškove.

DIO III.

TRŽIŠNO NATJECANJE I DRUGA ZAJEDNIČKA PRAVILA

POGLAVLJE 1.

PRAVILA KOJA SE PRIMJENJUJU NA PODUZETNIKE

ČLANAK 38.

Sporazumi, odluke i usklađeno djelovanje

1. Kao nespojivo s funkcioniranjem ovog Sporazuma zabranjuje se sljedeće: svi sporazumi među poduzetnicima, odluke udruženja poduzetnika i usklađeno djelovanje koji bi mogli utjecati na trgovinu među pridruženim strankama i koji imaju za cilj ili posljedicu sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja na području pridruženih stranaka, a osobito oni kojima se:
 - (a) neposredno ili posredno utvrđuju nabavne ili prodajne cijene ili bilo koji drugi trgovinski uvjeti;
 - (b) ograničavaju ili nadziru proizvodnja, tržišta, tehnički razvoj ili ulaganja;
 - (c) vrši podjela tržišta ili izvora nabave;

- (d) primjenjuju nejednaki uvjeti na istovrsne poslove s drugim trgovinskim strankama stavljajući ih tako u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju;
- (e) sklapaju ugovori kojima se drugim strankama uvjetuje preuzimanje dodatnih obveza koje, po svojoj naravi ili običajima u trgovini, nisu ni u kakvoj vezi s predmetom takvih ugovora.

2. Svi sporazumi ili odluke zabranjeni prema ovom članku automatski su ništavi.

3. Odredbe stavka 1. mogu se, međutim, proglasiti neprimjenjivima u slučaju:

- svakog sporazuma ili kategorije sporazuma među poduzetnicima,
- svake odluke ili kategorije odluka udruženja poduzetnika, ili
- svakog usklađenog djelovanja ili kategorije usklađenog djelovanja,

koji doprinose unaprijeđenju proizvodnje ili distribucije robe ili promicanju tehničkog ili gospodarskog napretka, istodobno omogućujući potrošačima pravedan udio u nastaloj koristi i koji:

- (a) ne uvode tim poduzetnicima ograničenja koja nisu nužna za ostvarenje tih ciljeva;
- (b) ne omogućuju tim poduzetnicima isključivanje konkurencije s tržišta s obzirom na značajan dio dotičnih proizvoda.

ČLANAK 39.

Zloupotaba vladajućeg položaja

Svaka zloupotaba vladajućeg položaja od strane jednog ili više poduzetnika na državnom području pridruženih stranaka ili njegovu znatnom dijelu zabranjena je kao nespojiva s funkcioniranjem ovog Sporazuma u mjeri u kojoj bi mogla utjecati na trgovinu između pridruženih stranaka.

Takva zloupotaba može, konkretno, biti u obliku:

- (a) neposrednog ili posrednog nametanja nepravednih nabavnih ili prodajnih cijena ili drugih nepravednih trgovinskih uvjeta;
- (b) ograničenja proizvodnje, tržišta ili tehničkog razvoja na štetu potrošača;
- (c) primjene nejednakih uvjeta na istovrsne poslove s drugim trgovinskim strankama stavljajući ih tako u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju;
- (d) sklapanja ugovora kojima se drugim strankama uvjetuje preuzimanje dodatnih obveza koje, po svojoj naravi ili običajima u trgovini, nisu ni u kakvoj vezi s predmetom takvih ugovora.

ČLANAK 40.

Nadležnost Europske komisije

Ako su vjerojatne posljedice za trgovinu među državama članicama EU-a, za primjenu odredaba ovog poglavlja nadležna je samo Europska komisija.

ČLANAK 41.

Kriteriji za ocjenjivanje zabranjenih praksi

Svaka praksa zabranjena člancima 38. i 39. ovog Okvirnog sporazuma mora se ocijeniti u skladu s kriterijima koji proizlaze iz primjene članaka 101. i 102. UFEU-a i svakog sekundarnog zakonodavstva koje je na snazi u EU-u. Te su odredbe utvrđene u Prilogu XIV. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 42.

Javna poduzeća i poduzeća s posebnim ili isključivim pravima ili ona kojima je povjereno obavljanje usluga od općeg gospodarskog interesa

1. U slučaju javnih poduzeća i poduzeća kojima države članice EU-a ili pridružene države dodijele posebna ili isključiva prava, potomje ne donose niti zadržavaju na snazi mjere koje su u suprotnosti s pravilima sadržanima u ovom Sporazumu, posebno pravilima utvrđenima u ovom poglavlju.

2. Poduzeća kojima je povjereno obavljanje usluga od općega gospodarskog interesa ili koja su po svojoj naravi monopol koji ostvaruje prihode, podliježu ovom Sporazumu, posebno njegovim pravilima o tržišnom natjecanju, i to u mjeri u kojoj primjena tih pravila ne sprečava pravno ili stvarno obavljanje posebnih zadaća koje su im povjerene. Na razvoj trgovine ne smije se utjecati u mjeri u kojoj bi to bilo u suprotnosti s interesima pridruženih stranaka.

ČLANAK 43.

Proizvodnja i trgovina poljoprivrednim proizvodima

Ovo se poglavlje primjenjuje na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima u okviru ograničenja utvrđenih aktima donesenima u skladu s člankom 42. UFEU-a za primjenu članaka 101. i 102. tog ugovora na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima.

POGLAVLJE 2.

DRŽAVNE POTPORE

ČLANAK 44.

Opće odredbe

1. Osim ako je drukčije predviđeno ovim Sporazumom, svaka potpora koju dodijele pridružene države ili države članice EU-a ili koja se dodijeli iz državnih sredstava u bilo kojem obliku, a koja narušava ili prijeti narušavanjem tržišnog natjecanja stavljanjem određenih poduzetnika ili proizvodnje određene robe u povoljniji položaj nespojiva je s funkcioniranjem ovog Sporazuma u mjeri u kojoj utječe na trgovinu među pridruženim strankama.
2. Sljedeće se vrste potpora smatraju spojivima s ovim Sporazumom:
 - (a) potpore socijalnog karaktera koje se dodjeljuju pojedinačnim potrošačima, pod uvjetom da se takve potpore dodjeljuju bez diskriminacije zbog podrijetla dotičnih proizvoda;
 - (b) potpore za otklanjanje štete nastale zbog prirodnih nepogoda ili izvanrednih događaja.
3. Sljedeće se vrste potpora mogu smatrati spojivima s funkcioniranjem ovog Sporazuma:
 - (a) potpore za promicanje gospodarskog razvoja područja na kojima je životni standard neuobičajeno nizak ili na kojima postoji velika podzaposlenost;

- (b) potpore za promicanje provedbe važnog projekta od zajedničkog europskog interesa ili za otklanjanje ozbiljnih poremećaja u gospodarstvu države članice EU-a ili pridružene države;
- (c) potpore za razvoj određenih gospodarskih djelatnosti ili određenih gospodarskih područja ako takve potpore ne utječu negativno na trgovinske uvjete između pridruženih stranaka u mjeri u kojoj bi to bilo protivno interesu bilo koje od njih;
- (d) potpore za promicanje kulture i očuvanje baštine, što uključuje očuvanje prirodnih ili kulturnih vrijednosti, ako takve potpore ne utječu negativno na trgovinske uvjete između pridruženih stranaka u mjeri u kojoj bi to bilo protivno interesu bilo koje od njih.

ČLANAK 45.

Transparentnost

Pridružene stranke jamče transparentnost u pogledu državnih potpora u području primjene ovog Sporazuma. U tu svrhu svaka pridružena stranka jamči objavu sljedećih informacija o dodjeli svake pojedinačne potpore iznad iznosa utvrđenog u pravnoj stečevini EU-a:

- (a) cjeloviti tekst pojedinačnih programa potpora ili odluka o dodjeli potpore i provedbenih pravila;
- (b) nadležno tijelo koje dodjeljuje potporu;
- (c) identitet pojedinačnih korisnika;

- (d) oblik i iznos potpore dodijeljene svakom korisniku;
- (e) datum dodjele, vrstu poduzetnika;
- (f) regiju u kojoj se korisnik nalazi; i
- (g) glavni gospodarski sektor djelatnosti korisnika.

Europska komisija može utvrditi pojedinosti o tim obvezama objavljivanja.

ČLANAK 46.

Komisijin nadzor državnih potpora

1. Europska komisija se pravodobno obavješćuje o svim planovima pridruženih država za dodjelu ili izmjenu potpora kako bi se o njima mogla očitovati. Ako smatra da projekt nije spojiv s unutarnjim tržištem, bez odgode pokreće postupak predviđen stavkom 3. Predmetna pridružena država ne primjenjuje predložene mjere sve dok se taj postupak ne okonča konačnom odlukom.

2. Europska komisija u suradnji s pridruženim državama kontinuirano preispituje sve sustave dodjele potpora koji postoje u tim državama. Komisija im predlaže sve odgovarajuće mjere potrebne za progresivan razvoj ili funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Pridružene države u roku od godinu dana od stupanja na snagu ovog Sporazuma sastavljaju sveobuhvatan popis programa potpora uspostavljenih prije stupanja na snagu ovog Sporazuma, a u roku od dvije godine od njegova stupanja na snagu prilagođavaju takve programe potpore kriterijima iz članka 44. Okvirnog sporazuma.
3. Ako Europska komisija ustanovi, nakon što je pozvala predmetne stranke da podnesu svoje primjedbe, da potpora koju je dodijelila pridružena država ili potpora dodijeljena iz državnih sredstava nije spojiva s unutarnjim tržištem ili da se takva potpora koristi na način suprotan pravilima, ona donosi odluku prema kojoj ta pridružena država mora ukinuti ili izmijeniti takvu potporu u roku koji odredi Komisija.
4. Ako pridružena država ne postupi u skladu s tom odlukom u zadanom roku, Komisija može predmet uputiti izravno Sudu EU-a.

ČLANAK 47.

Tumačenje i primjena pravila o državnim potporama

1. Odstupajući od članka 81., pridružene stranke obvezuju se primjenjivati i tumačiti članke 44., 45. i 46. Okvirnog sporazuma u skladu s kriterijima za primjenu pravila utvrđenih u člancima 106., 107., 108. i 93. UFEU-a i svakim sekundarnim zakonodavstvom koje je na snazi u EU-u.

2. Odredbe iz stavka 1. utvrđene su u Prilogu XV. svakom protokolu pridružene države.
3. Ne dovodeći u pitanje stavak 1., zajednički odbor može donijeti odluke o izmjeni Priloga XV. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 48.

Proizvodnja i trgovina poljoprivrednim proizvodima

Pravila o državnim potporama ne primjenjuju se na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima navedenima u Prilogu I. UFEU-u.

POGLAVLJE 3.

OSTALA ZAJEDNIČKA PRAVILA

ČLANAK 49.

Nabava i prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva

1. Prilog XVI. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe i dogovore o nabavi. Ako nije predviđeno drukčije, te se odredbe i dogovori primjenjuju na svu robu i usluge navedene u tom prilogu.
2. Prilog XVII. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe i dogovore o intelektualnom, industrijskom i trgovačkom vlasništvu. Ako nije predviđeno drukčije, te se odredbe i dogovori primjenjuju na svu robu i usluge.

DIO IV.

HORIZONTALNE ODREDBE KOJE SE ODNOSU NA ČETIRI SLOBODE

POGLAVLJE 1.

SOCIJALNA POLITIKA

ČLANAK 50.

Poboljšanje radnih uvjeta

Pridružene stranke usuglasile su se o potrebi promicanja boljih uvjeta rada i boljeg životnog standarda radnika.

ČLANAK 51.

Zdravlje i sigurnost radnika

1. Pridružene stranke posebnu pozornost posvećuju poticanju poboljšanja zdravlja i sigurnosti radnika, osobito u radnoj okolini. Kako bi se olakšalo ostvarivanje tog cilja, postupno će se primjenjivati minimalni zahtjevi, imajući u vidu uvjete i tehničke propise koji se primjenjuju u svakoj od pridruženih stranaka. Ti minimalni zahtjevi ne sprečavaju nijednu pridruženu stranku da zadrži ili uvede strože mjere za zaštitu uvjeta rada sukladne ovom Sporazumu.

2. Odredbe koje sadrže minimalne zahtjeve iz stavka 1. navedene su u Prilogu XVIII. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 52.

Radno pravo

U području radnog prava pridružene stranke uvode mjere potrebne za dobro funkcioniranje ovog Sporazuma. Te su mjere navedene u Prilogu XVIII. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 53.

Jednake plaće muškaraca i žena za jednak rad

1. Svaka pridružena stranka osigurava i primjenjuje načelo da muškarci i žene trebaju primati jednaku plaću za jednaki rad.

Za potrebe ovog članka, „plaća” znači redovita osnovna ili minimalna nadnica ili plaća te svako drugo primanje u gotovini ili u naravi koju radnici neposredno ili posredno primaju od poslodavca u vezi sa svojim zaposlenjem.

Jednakost plaće bez diskriminacije na temelju spola znači:

(a) da se plaća za jednak rad koji se plaća po učinku obračunava na temelju jednake mjerne jedinice;

(b) da je plaća za rad koji se plaća po vremenskoj jedinici jednaka za jednak posao.

2. Prilog XVIII. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe za provedbu stavka 1.

ČLANAK 54.

Jednako postupanje prema muškarcima i ženama

Pridružene stranke promiču poštovanje načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama provedbom odredaba navedenih u Prilogu XVIII. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 55.

Socijalni dijalog

Pridružene stranke nastoje promicati dijalog između uprave i radnika, među ostalim na europskoj razini.

POGLAVLJE 2.

ZAŠTITA POTROŠAČA

ČLANAK 56.

Zaštita potrošača

Prilog XIX. svakom protokolu pridružene države sadržava odredbe o zaštiti potrošača.

POGLAVLJE 3.

OKOLIŠ I KLIMA

ČLANAK 57.

Ciljevi koji se odnose na okoliš i klimu

1. Djelovanje pridruženih stranaka u odnosu na okoliš ima sljedeće ciljeve:
 - (a) očuvati, zaštititi i poboljšati kvalitetu okoliša;
 - (b) doprinijeti zaštiti ljudskog zdravlja;
 - (c) osigurati razborito i racionalno korištenje prirodnih bogatstava i
 - (d) promicati mjere za borbu protiv klimatskih promjena.
2. Djelovanje pridruženih stranaka u odnosu na okoliš temelji se na načelu preventivnog djelovanja, načelu da se šteta nanescena okolišu popravlja ponajprije na njezinu izvoru i načelu da onečišćivač plaća. Zahtjevi zaštite okoliša sastavni su dio drugih politika pridruženih stranaka.

ČLANAK 58.

Zaštitne mjere

Prilog XX. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe o zaštitnim mjerama koje se primjenjuju u skladu s člankom 57. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 59.

Strože nacionalne mjere

Zaštitne mjere iz članka 58. Okvirnog sporazuma ne sprečavaju pridruženu stranku da zadrži ili uvede strože zaštitne mjere u skladu s ovim Sporazumom.

POGLAVLJE 4.

STATISTIKA

ČLANAK 60.

Suradnja u području statistike

1. Pridružene stranke osiguravaju izradu i diseminaciju dosljednih i usporedivih statističkih podataka za opisivanje i praćenje svih relevantnih gospodarskih, socijalnih i okolišnih aspekata pridruženih država.
2. U tu svrhu pridružene stranke razvijaju i primjenjuju usklađene metode, definicije i klasifikacije, kao i zajedničke programe i postupke za organizaciju statističke obrade na odgovarajućim upravnim razinama i poštujući potrebu statističke povjerljivosti.
3. Prilog XXI. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe o statistici.
4. Okvirni protokol 5 sadržava posebne odredbe o organizaciji suradnje u području statistike.

POGLAVLJE 5.

PRAVO TRGOVAČKIH DRUŠTAVA

ČLANAK 61.

Pravo trgovačkih društava

Prilog XXII. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe o pravu trgovačkih društava.

DIO V.

SURADNJA

ČLANAK 62.

Suradnja u borbi protiv prijevара

1. Pridružene stranke obvezuju se učinkovito boriti protiv prijevара, korupcije, krijumčarenja i svih drugih nezakonitih radnji koje štete financijskim interesima EU-a.

U tu svrhu nadležna tijela pridruženih država, s jedne strane, te Europska komisija i Europski ured za borbu protiv prijevара (OLAF), s druge strane, blisko surađuju, redovito se međusobno savjetuju i međusobno pomažu u okviru svojih ovlasti. Nadležna tijela pridruženih država i OLAF mogu sklapati administrativne dogovore o svojoj suradnji.

Ti se dogovori sklapaju prije nego što pridružena država primi sredstva EU-a za svoje sudjelovanje u programima koji se financiraju sredstvima EU-a.

Pridružene države surađuju s EU-om u borbi protiv prijevара i obvezuju se da će svoje politike i zakonodavstvo postupno uskladiti s odredbama EU-a o borbi protiv prijevара, iako to nisu dužne učiniti. Te su odredbe navedene u protokolima pridruženih država.

2. Pridružene stranke mogu razmjenjivati dokaze, analize ili druge vrste informacija, uključujući osobne podatke, u svrhu sprečavanja, otkrivanja, istrage, kaznenog progona te administrativnog i kaznenopravnog kažnjavanja za prijevare, korupciju, krijumčarenje i sve druge nezakonite radnje koje štete njihovim financijskim interesima.

Informacije i dokazi koji se u bilo kojem obliku dostave ili prime u skladu s ovim člankom, podliježu obvezi čuvanja profesionalne tajne i uživaju zaštitu koja se za usporedive informacije, uključujući osobne podatke, dodjeljuje domaćim pravom pridružene stranke koja ih prima i odgovarajućim odredbama koje se primjenjuju na institucije EU-a.

Konkretno, takve informacije i dokazi priopćavaju se samo osobama u institucijama EU-a ili tijelima pridruženih država koje ih moraju znati zbog svojih funkcija i ne smiju se koristiti u svrhe koje nisu obuhvaćene područjem primjene ovog članka.

3. OLAF može provoditi provjere i inspekcije na terenu kod gospodarskih subjekata na državnom području predmetne pridružene države ako ta pridružena država prima sredstva EU-a u okviru programa financiranih sredstvima EU-a, ako mu je Europska komisija povjerila zadaće izvršenja proračuna u okviru tih programa ili ako se prijevare aktivnosti u pridruženoj državi provode na štetu carina EU-a ili drugih vlastitih sredstava utvrđenih odlukom zajedničkog odbora. Nadležna tijela predmetne pridružene države u tom pogledu pomažu OLAF-u u okviru bliske suradnje iz stavka 1.

OLAF može, u okviru svojih ovlasti i na temelju propisno obrazloženog zahtjeva nadležnim tijelima pridružene države, provoditi provjere i inspekcije na terenu kod gospodarskih subjekata na državnom području te pridružene države u slučajevima koji nisu predviđeni u prvoj točki ovog stavka, pod uvjetom da se nadležno tijelo ne protivi tom zahtjevu.

ČLANAK 63.

Suradnja u drugim pitanjima

1. Pridružene stranke priznaju i obvezuju se provoditi načela dobrog upravljanja u poreznim pitanjima, uključujući postojeće međunarodne standarde o transparentnosti i razmjeni informacija, pravednom oporezivanju i minimalnim standardima protiv erozije porezne osnovice i premještanja dobiti. Pridružene stranke promiču dobro upravljanje u poreznim stvarima, poboljšavaju međunarodnu suradnju u području oporezivanja i olakšavaju naplatu poreznih prihoda.
2. Pridružene stranke obvezuju se u roku od četiri godine od stupanja na snagu ovog Sporazuma izmijeniti protokol pridružene države kako bi se uključile odredbe o uzajamnoj pomoći pri naplati svih poreznih potraživanja.

DIO VI.

SURADNJA IZVAN ČETIRIJU SLOBODA

ČLANAK 64.

Područja suradnje

Pridružene stranke mogu ojačati ili proširiti svoju suradnju u okviru aktivnosti EU-a u područjima:

- istraživanja i tehnološkog razvoja,
- informacijskih usluga,
- okoliša,
- klimatske politike,
- obrazovanja, osposobljavanja i mladih,
- socijalne politike,
- zaštitu potrošača,

- malih i srednjih poduzeća,
- turizma,
- audiovizualne politike,
- civilne zaštite,
- pravosudne suradnje u građanskim stvarima,
- kulture
- komunikacije,
- transeuropskih mreža,
- regionalne politike i
- javnog zdravlja,

u mjeri u kojoj ta pitanja nisu uređena odredbama drugih dijelova ovog Sporazuma.

ČLANAK 65.

Dijalog i savjetovanje

1. Pridružene stranke mogu ojačati međusobni dijalog svim prikladnim sredstvima, osobito postupcima predviđenima u dijelu VII., radi prepoznavanja područja i djelatnosti u kojima bliža suradnja može doprinijeti ostvarenju njihovih zajedničkih ciljeva u područjima iz članka 64. Okvirnog sporazuma.
2. Konkretno, pridružene stranke mogu razmjenjivati informacije i na zahtjev jedne od njih organizirati savjetovanje u okviru zajedničkog odbora o planovima ili prijedlozima za uspostavu ili izmjenu okvirnih programa, posebnih programa, aktivnosti i projekata u područjima iz članka 64. Okvirnog sporazuma.
3. Kad god se u ovom dijelu ili protokolima pridruženih država to izričito predviđa, na ovaj se dio primjenjuje dio VII. *mutatis mutandis*.

ČLANAK 66.

Oblici suradnje

Suradnja predviđena člankom 64. Okvirnog sporazuma može biti u jednom od sljedećih oblika:

- (a) sudjelovanje pridruženih država u okvirnim programima, posebnim programima, projektima ili drugim aktivnostima EU-a;

- (b) zajedničke aktivnosti u posebnim područjima, što može uključivati udruživanje ili koordinaciju aktivnosti, spajanje postojećih aktivnosti i uvođenje zajedničkih aktivnosti *ad hoc*;
- (c) formalna ili neformalna razmjena ili pružanje informacija;
- (d) zajednički trud u poticanju određenih aktivnosti na cijelom području pridruženih stranaka;
- (e) paralelno zakonodavstvo istovjetnog ili sličnog sadržaja, kad je to prikladno;
- (f) kad je to u zajedničkom interesu, koordinacija napora ili aktivnosti u okviru ili u kontekstu međunarodnih organizacija i suradnje s trećim zemljama.

ČLANAK 67.

Sudjelovanje pridruženih država u programima EU-a

Ako je suradnja u obliku sudjelovanja pridruženih država u okvirnim programima, posebnim programima, projektima ili drugim aktivnostima EU-a, primjenjuju se sljedeća načela:

- (a) pridružene države imaju pristup svim ili određenim dijelovima programa;
- (b) status pridruženih država u odborima koji pomažu Komisiji u upravljanju ili razvoju aktivnosti EU-a kojoj pridružene države na temelju svojeg sudjelovanja mogu financijski doprinijeti u potpunosti odražava taj doprinos;

- (c) na odluke EU-a koje se ne odnose na opći proračun EU-a, a koje izravno ili neizravno utječu na okvirni program, posebni program, projekt ili drugu aktivnost u kojima pridružene države sudjeluju u skladu s odlukom koja se temelji na ovom Sporazumu, primjenjuju se odredbe članka 65. stavka 3. Okvirnog sporazuma; zajednički odbor može u skladu s člankom 72. Okvirnog sporazuma revidirati uvjete stalnog sudjelovanja u predmetnoj aktivnosti;
- (d) na razini projekta, institucije, poduzeća, organizacije i državljani pridruženih država imaju ista prava i obveze u programu EU-a ili drugoj aktivnosti o kojoj je riječ kakvi se primjenjuju na partnerske institucije, poduzeća, organizacije i državljane država članica EU-a; na temelju predmetne aktivnosti, isto se primjenjuje *mutatis mutandis* na sudionike razmjena između država članica EU-a i pridruženih država;
- (e) pridružene države, njihove institucije, poduzeća, organizacije i državljani imaju ista prava i obveze u pogledu diseminacije, ocjene i korištenja rezultata kakvi se primjenjuju na države članice EU-a, njihove institucije, poduzeća, organizacije i državljane;
- (f) pridružene stranke obvezuju se da će u mjeri u kojoj je to potrebno olakšati kretanje sudionika programa i drugih aktivnosti, svaka u skladu sa svojim pravilima i propisima.

ČLANAK 68.

Financijsko sudjelovanje pridruženih država

1. Kad suradnja predviđena ovim dijelom uključuje financijsko sudjelovanje pridruženih država, to će sudjelovanje biti u jednom od sljedećih oblika:

(a) Doprinos pridruženih država koji proizlazi iz njihova sudjelovanja u aktivnostima EU-a obračunava se proporcionalno:

— odobrenim sredstvima za preuzimanje obveza i

— odobrenim sredstvima za plaćanja,

koja se svake godine za EU unose u njegov opći proračun za svaku proračunsku liniju koja odgovara predmetnim aktivnostima.

Faktor proporcionalnosti koji određuje doprinos pridruženih država zbroj je omjera između bruto domaćeg proizvoda u tržišnim cijenama svake od pridruženih država, s jedne strane, i zbroja bruto domaćeg proizvoda u tržišnim cijenama država članica EU-a i predmetne pridružene države, s druge strane. Taj se faktor obračunava za svaku proračunsku godinu na temelju najnovijih statističkih podataka.

Iznos doprinosa pridruženih država, za odobrena sredstva za preuzimanje obveza i za odobrena sredstva za plaćanja, dodaje se iznosima koji su uneseni za EU u opći proračun za svaku proračunsku liniju koja odgovara predmetnim aktivnostima.

Doprinosi koje pridružene države trebaju platiti svake godine određuju se na temelju odobrenih sredstava za plaćanja.

Obveze koje je EU preuzeo prije početka sudjelovanja pridruženih država u predmetnim aktivnostima na temelju ovog Sporazuma – ni plaćanja koja iz tog proizlaze – ne dovode do doprinosa pridruženih država.

- (b) Financijski doprinos pridruženih država koji proizlazi iz njihova sudjelovanja u određenim projektima ili drugim aktivnostima temelji se na načelu da svaka pridružena država snosi vlastite troškove i daje odgovarajući doprinos općim troškovima Europske unije koji određuje zajednički odbor.
- (c) Odgovarajući zajednički odbor donosi potrebne odluke o doprinosu pridruženih država troškovima predmetne aktivnosti.

2. Detaljne odredbe za provedbu ovog članka utvrđuju se u protokolu predviđenom u članku 72. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 69.

Razmjena informacija među javnim tijelima

Ako suradnja ima oblik razmjene informacija među javnim tijelima, pridružene države imaju ista prava primanja i obveze pružanja informacija kao i države članice EU-a, na koje se primjenjuju zahtjevi povjerljivosti koje određuje zajednički odbor.

ČLANAK 70.

Suradnja u posebnim područjima

Dogovori o suradnji utvrđeni su u protokolima pridruženih država.

ČLANAK 71.

Postojeća suradnja

Ako protokolom pridružene države nije predviđeno drukčije, suradnja koja je na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma već uspostavljena između pridruženih stranaka u područjima iz članka 64. Okvirnog sporazuma nakon toga se uređuje odgovarajućim odredbama ovog dijela i protokola pridružene države.

ČLANAK 72.

Uloga zajedničkih odbora

U skladu s dijelom VI. zajednički odbori donose sve odluke potrebne za provedbu članaka od 64. do 71. Okvirnog sporazuma i mjera koje iz njih proizlaze a koje među ostalim mogu uključivati izradu, dopunu ili izmjenu odredaba protokola pridružene države o modalitetima provedbe članka 68. Okvirnog sporazuma te donošenje prijelaznih rješenja za kojima se ukaže potreba slijedom provedbe članka 71. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 73.

Nova područja suradnje

Pridružene stranke poduzimaju potrebne korake za razvijanje, jačanje i širenje suradnje u okviru aktivnosti EU-a u područjima koja nisu navedena u članku 64. Okvirnog sporazuma ako smatraju da bi takva suradnja mogla doprinijeti ostvarenju ciljeva ovog Sporazuma ili na drugi način biti od zajedničkog interesa. Takvi koraci mogu uključivati izmjenu članka 64. Okvirnog sporazuma dodavanjem novih područja uz ona koja su u njemu navedena.

ČLANAK 74.

Nacionalne mjere

Ne dovodeći u pitanje odredbe drugih dijelova ovog Sporazuma, odredbe ovog dijela ne isključuju mogućnost da bilo koja pridružena stranka samostalno pripremi, donese ili provodi mjere.

DIO VII.

INSTITUCIONALNE ODREDBE

POGLAVLJE 1.

INSTITUCIJE ZA PRIDRUŽIVANJE

ČLANAK 75.

Odbor za pridruživanje

1. Osniva se Odbor za pridruživanje koji se sastoji od predstavnika ugovornih stranaka. Odbor za pridruživanje ovlašten je za ispitivanje svih općih pitanja obuhvaćenih ovim Sporazumom koja se mogu pojaviti u odnosu između EU-a i pridruženih država.
2. Ugovorne stranke naizmjenice predsjedaju Odborom za pridruživanje.
3. Odbor za pridruživanje donosi svoj poslovnik međusobnim dogovorom ugovornih stranaka.
4. Kako bi ispunio svoje funkcije, Odbor za pridruživanje sastaje se dinamikom koju utvrdi svojim poslovníkom, a najmanje jedanput svake dvije godine. U skladu s tim poslovníkom sastaje se i na inicijativu jedne od ugovornih stranaka.

ČLANAK 76.

Zajednički odbori

1. Osnivaju se dva zajednička odbora koji se sastoje od:
 - (a) predstavnika EU-a i Andore kao pridruženih stranaka („Zajednički odbor EU-a i Andore”); i
 - (b) predstavnika EU-a i San Marina kao pridruženih stranaka („Zajednički odbor EU-a i San Marina”).

Za potrebe ovog Okvirnog sporazuma svako upućivanje na zajednički odbor smatra se upućivanjem na bilo koji od tih zajedničkih odbora.

2. Zajednički odbori osiguravaju učinkovitu provedbu i pravilnu primjenu odredaba ovog Sporazuma.
3. Pridružene stranke u okviru zajedničkih odbora razmjenjuju mišljenja i informacije o pitanjima obuhvaćenima ovim Sporazumom. Konkretno, u okviru zajedničkih odbora savjetuju se o svim pitanjima obuhvaćenima ovim Sporazumom koja uzrokuju poteškoće u primjeni ili tumačenju i na koja uputi jedna od pridruženih stranaka.
4. Radi ostvarivanja ciljeva ovog Sporazuma i provedbe suradnje u područjima od zajedničkog interesa, a da se pritom osigura učinkovito funkcioniranje unutarnjeg tržišta EU-a kako je prošireno na pridružene države u skladu s odredbama i uvjetima ovog Sporazuma, osobito uključujući protokole pridruženih država, zajednički odbori sve odluke donose kako je predviđeno ovim Sporazumom.

5. Zajednički odbori odlukom donose svoje poslovnike, koji sadržajno moraju biti jednaki.
6. Pridružene stranke naizmjenice predsjedaju zajedničkim odborima. Poslove tajništva za zajedničke odbore obavlja EU.
7. Kako bi mogli obavljati svoje zadaće, zajednički odbori redovito se sastaju najmanje jedanput godišnje, u vremenskim razmacima koje treba utvrditi poslovníkom. Sastaju se i na inicijativu svojeg predsjednika ili na zahtjev pridružene stranke. U potonjem slučaju dotični zajednički odbor sastaje se najkasnije dva mjeseca od takvog zahtjeva.
8. Zajednički odbori mogu odlučivati o osnivanju pododbora ili radnih skupina koje će im pomagati u izvršavanju njihovih zadaća. Zajednički odbori svojim poslovníkom utvrđuju metodologiju, sastav i način rada tih pododbora i radnih skupina. Njihove će zadaće u svakom pojedinom slučaju utvrditi zajednički odbori.

ČLANAK 77.

Donošenje odluka u zajedničkim odborima

1. Zajednički odbor donosi odluke na temelju dogovora pridruženih stranaka. Na zahtjev jedne od pridruženih stranaka, odgovarajući zajednički odbor organizira razmjenu mišljenja.

2. Izmjene protokola pridružene države donose se odlukom odgovarajućeg zajedničkog odbora, ako u odgovarajućem protokolu pridružene države nije predviđeno drukčije.
3. Prilozi protokolu pridružene države mijenjaju se odlukom odgovarajućeg zajedničkog odbora u skladu s člankom 81. Okvirnog sporazuma.
4. Kad god je to izvedivo i primjereno, dva zajednička odbora osnovana u skladu s člankom 76. Okvirnog sporazuma donose odluke o izmjeni priloga iz stavka 2. ovog članka usporedno i na temelju koordiniranih prijedloga. Odluke koje donese zajednički odbor prosljeđuju se i pridruženoj državi koja nije članica tog zajedničkog odbora.
5. Zajednički odbor može donositi odluke u pisanom postupku, osim ako pridružena stranka zatraži da se odluka donese na sastanku zajedničkog odbora.
6. Odluke zajedničkog odbora obvezujuće su za pridružene stranke, koje poduzimaju potrebne korake kako bi te odluke stupile na snagu u njihovu pravnom poretku i učinkovito se primjenjivale.

ČLANAK 78.

Parlamentarna suradnja

1. Osniva se Parlamentarni odbor za pridruživanje. To je forum u okviru kojeg se članovi Europskog parlamenta i članovi parlamenata pridruženih država sastaju i razmjenjuju mišljenja te dijalozima i raspravama doprinose boljem razumijevanju pridruženih stranaka u područjima obuhvaćenima ovim Sporazumom.
2. Parlamentarni odbor za pridruživanje sastoji se od članova Europskog parlamenta, s jedne strane, i zastupnika parlamenata pridruženih država, s druge strane. Ukupan broj članova Parlamentarnog odbora za pridruživanje utvrđuje se statutom iz Okvirnog protokola 7.
3. Parlamentarni odbor za pridruživanje sastaje se naizmjenice u Europskoj uniji i u jednoj od pridruženih država u vremenskim razmacima koje sam odredi, u skladu s odredbama Okvirnog protokola 7.
4. Parlamentarni odbor za pridruživanje donosi svoj poslovnik u skladu s odredbama Okvirnog protokola 7.
5. Parlamentarnim odborom za pridruživanje naizmjenice predsjedaju predstavnik Europskog parlamenta i predstavnik jednog od parlamenata pridruženih država, u skladu s odredbama Okvirnog protokola 7 i njegovim poslovníkom.

ČLANAK 79.

Suradnja gospodarskih i socijalnih partnera

1. Osniva se Savjetodavni odbor za pridruživanje za gospodarske i socijalne partnere. Taj je odbor posvećen promicanju dijaloga i suradnje među različitim organizacijama civilnog društva pridruženih stranaka, koje se bave gospodarskim i socijalnim pitanjima. Taj dijalog i suradnja obuhvaćaju sve gospodarske i socijalne aspekte odnosa uspostavljenih ovim Sporazumom.
2. Savjetodavni odbor za pridruživanje za gospodarske i socijalne partnere sastoji se od članova Europskog gospodarskog i socijalnog odbora (EGSO), s jedne strane, i gospodarskih i socijalnih partnera koje odrede pridružene države, s druge strane.
3. Savjetodavni odbor za pridruživanje za gospodarske i socijalne partnere donosi svoj poslovnik.
4. Savjetodavnim odborom za pridruživanje za gospodarske i socijalne partnere naizmjenice predsjedaju predstavnik EGSO-a i predstavnici gospodarskih i socijalnih partnera koje odrede pridružene države, u skladu s odredbama njegova poslovnika.

POGLAVLJE 2.

SAVJETOVANJE O POSTUPKU DONOŠENJA ODLUKA EUROPSKE UNIJE

ČLANAK 80.

Sastavljanje pravnog akta EU-a

1. Čim sastavi pravni akt EU-a iz područja obuhvaćenog ovim Sporazumom Europska komisija o tome obavješćuje pridružene države i neformalno se savjetuje s njihovim stručnjacima na isti način i u istom vremenskom okviru u kojem se pri sastavljanju svojih prijedloga savjetuje sa stručnjacima iz država članica EU-a.
2. Pri podnošenju prijedloga Vijeću Europske unije i Europskom parlamentu, Europska komisija prosljeđuje preslike tog prijedloga pridruženim državama.
3. Na zahtjev jedne od pridruženih stranaka provodi se preliminarna razmjena mišljenja u zajedničkom odboru ili bilo kojom drugom odgovarajućom metodom, koja može biti formalna ili neformalna. Pridružene stranke ponovno se, na zahtjev jedne od njih, međusobno savjetuju u važnim trenucima prije donošenja predmetnog akta. Pridružene države prema potrebi obavješćuju Europsku komisiju o svojim reakcijama i mogu iznijeti svoje specifične situacije.

4. Europska komisija pri izradi delegiranih akata u smislu članka 290. UFEU-a na temelju jednog od zakonodavnih akata obuhvaćenih najmanje jednim protokolom uz ovaj Sporazum u izradu svojih prijedloga u najvećoj mjeri uključuje pridružene države.

5. Europska komisija pri izradi provedbenih akata u smislu članka 291. UFEU-a na temelju jednog od zakonodavnih akata obuhvaćenih najmanje jednim protokolom uz ovaj Sporazum u najvećoj mjeri uključuje pridružene države u izradu svojih prijedloga koji se zatim podnose odborima koji Europskoj komisiji pomažu u izvršavanju njezinih izvršnih ovlasti. Pri izradi svojih prijedloga Europska komisija se savjetuje sa stručnjacima iz pridruženih država na isti način i u istom vremenskom okviru u kojem se savjetuje sa stručnjacima iz država članica EU-a.

6. U slučajevima kad je Vijeće EU-a sazvano u skladu s postupkom koji se primjenjuje na vrstu odbora koji u tome sudjeluje, Europska komisija prosljeđuje Vijeću EU-a stajališta stručnjaka iz pridruženih država.

7. Stručnjaci iz pridruženih država sudjeluju u radu odbora koji nisu obuhvaćeni stavcima 4. i 5. ako je to potrebno radi pravilnog funkcioniranja ovog Sporazuma. Popisi tih odbora i, prema potrebi, drugih odbora sličnih obilježja uključuju se u protokole pridruženih država. Modaliteti tog pridruživanja utvrđeni su protokolima pridruženih država i priložima o tim pitanjima.

POGLAVLJE 3.

UJEDNAČENOST

ČLANAK 81.

Izmjena prilogâ

1. Da bi se osigurala usklađenost s načelima iz članka 4., pridružene stranke blisko surađuju kako bi omogućile učinkovito i brzo donošenje odluka zajedničkih odbora i osigurale da se pravni akti EU-a doneseni u područjima obuhvaćenima ovim Sporazumom uključe u odgovarajuće priloge što prije nakon njihova donošenja i prosljeđivanja pridruženim državama.
2. Zajednički odbori donose odluke o izmjeni priloga kako bi, u mjeri u kojoj je to moguće, osigurali istodobnu primjenu tih pravnih akata u EU-u i u nacionalnom zakonodavstvu kojim se oni provode u pridruženim državama. U slučaju bilo kakvih poteškoća, savjetovanje između pridruženih stranaka poboljšava se, na formalan ili neformalan način, kako bi se pronašlo obostrano prihvatljivo rješenje, uključujući mogućnost priznavanja jednakovrijednosti nacionalnog zakonodavstva. Predmetna pridružena država u pisanom obliku dostavlja EU-u sve korisne informacije kako bi se omogućila temeljita ocjena situacije.

3. Odluke zajedničkih odbora u skladu sa stavkom 2. ovog članka moraju se donijeti najkasnije po isteku razdoblja od šest mjeseci od datuma upućivanja odgovarajućem zajedničkom odboru. Ako po isteku tog roka pridružena država ne pristane na uvrštenje pravnog akta EU-a u odgovarajući prilog u skladu sa stavkom 1. ovog članka, primjenjuje se postupak rješavanja sporova predviđen člankom 90. Okvirnog sporazuma. Smatra se da je pitanje upućeno odgovarajućem zajedničkom odboru u skladu s člankom 90. stavkom 1. Okvirnog sporazuma do kraja tog razdoblja.

4. Ako se odlukom zajedničkog odbora mijenja prilog u kojem se, u skladu s tom izmjenom, upućuje na pravne akte EU-a i ako ta izmjena zahtijeva donošenje provedbenih mjera u predmetnoj pridruženoj državi, te se mjere donose u roku koji je jednak onom koji je utvrđen za provedbu tih pravnih akata EU-a u njegovim državama članicama, osim ako zajednički odbor odluči drukčije. Taj rok počinje teći od dana stupanja na snagu odluke zajedničkog odbora.

ČLANAK 82.

Ustavni zahtjevi pridruženih država

1. Ako se odluka zajedničkog odbora u pridruženoj državi može provesti tek nakon ispunjenja određenih ustavnih zahtjeva, ta odluka stupa na snagu u pravnom poretku te države nakon što se ti zahtjevi ispune. EU se obavješćuje o datumu stupanja na snagu te odluke.

2. Ako se do isteka razdoblja od šest mjeseci nakon odluke zajedničkog odbora takva obavijest ne dostavi, ta se odluka privremeno primjenjuje do ispunjenja ustavnih zahtjeva predviđenih u prethodnom stavku, osim ako pridružena država obavijesti EU da se ta privremena primjena ne može provesti i zašto.

3. Ako se do isteka razdoblja od dvanaest mjeseci nakon odluke zajedničkog odbora ta odluka ne provede u pridruženoj državi, primjenjuje se članak 90. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 83.

Automatski postupak

1. Odstupajući od članka 81. Okvirnog sporazuma, ako se u Prilogu I. protokolu pridružene države upućuje na pravni akt EU-a, to se upućivanje tumači kao upućivanje na taj pravni akt kako je ažuriran, bez potrebe za uključivanjem novih pravnih akata u Prilog I.

2. Za potrebe stavka 1. „ažuriranje pravnog akta” znači:

- (a) potpunu zamjenu temeljnog akta EU-a novim temeljnim aktom;
- (b) donošenje delegiranih akata Europske komisije radi dopune ili izmjene određenih elemenata temeljnog akta koji nisu ključni;
- (c) naknadne izmjene delegiranih akata iz točke (b) ovog stavka;

- (d) donošenje provedbenih akata Europske komisije potrebnih za provedbu temeljnog akta;
- (e) naknadne izmjene provedbenih akata iz točke (d) ovog stavka.

3. Radi transparentnosti, zajednički odbori svake godine uzimaju u obzir pravne akte na koje se primjenjuje automatski postupak.

ČLANAK 84.

Pojednostavnjeni postupak

1. Odstupajući od članka 81. Okvirnog sporazuma i ne dovodeći u pitanje članak 83. Okvirnog sporazuma, pridružene države istodobno s državama članicama EU-a poduzimaju mjere koje odgovaraju onima koje su poduzele države članice EU-a u skladu s relevantnim pravnim aktima EU-a donesenima u sljedećim područjima, bez potrebe za uključivanjem tih novih pravnih akata u Prilog I. protokolu pridružene države:

- (a) mjere za kontrolu bolesti životinja;
- (b) hrana i hrana za životinje iz trećih zemalja na koju se primjenjuju ograničenja;
- (c) nekomercijalna premještanja kućnih ljubimaca;
- (d) uvoz iz trećih zemalja;
- (e) uvođenje u okoliš.

2. Ne dovodeći u pitanje postupak utvrđen u članku 77. Okvirnog sporazuma, popis iz stavka 1. ovog članka može se izmijeniti odlukom zajedničkog odbora.
3. Radi transparentnosti, zajednički odbori svake godine uzimaju u obzir pravne akte EU-a na koje se primjenjuje pojednostavnjeni postupak.

ČLANAK 85.

Ujednačeno tumačenje

1. Ovaj Sporazum i pravni akti EU-a na koje se u njemu upućuje tumače se i primjenjuju na ujednačen način.
2. U mjeri u kojoj njihova primjena uključuje pojmove prava EU-a, odredbe ovog Sporazuma i pravnih akata EU-a na koje se u njemu upućuje tumače se i primjenjuju u skladu sa sudskom praksom Suda EU-a, bez obzira na to je li donesena prije ili nakon potpisivanja ovog Sporazuma.
3. Zajednički odbori prate razvoj sudske prakse Suda EU-a kako bi utvrdili moguće neusklađenosti između domaćeg pravnog poretka pridružene države i presude Suda EU-a te ispitali kako ih ukloniti.

4. Ako pridružena država, nakon što je Europska komisija obavijesti o neusklađenosti između domaćeg pravnog poretka i određene presude Suda EU-a, u roku od šest mjeseci ne poduzme potrebne mjere kako bi uklonila tu neusklađenost, primjenjuje se postupak predviđen člankom 90. Okvirnog sporazuma. Smatra se da je pitanje upućeno odgovarajućem zajedničkom odboru u skladu s člankom 90. stavkom 1. Okvirnog sporazuma do kraja tog razdoblja.

POGLAVLJE 4.

POSTUPAK NADZORA

ČLANAK 86.

Opći nadzor

1. Radi osiguravanja jednoobraznog nadzora primjene ovog Sporazuma, Europska komisija i nacionalna tijela pridruženih država surađuju, razmjenjuju informacije i međusobno se savjetuju o pitanjima nadzorne politike i pojedinačnim slučajevima.
2. Nadzor nad primjenom ovog Sporazuma zajednički provode pridružene stranke u okviru odgovarajućeg zajedničkog odbora. Ako Europska komisija ili nacionalna tijela pridružene države utvrde slučaj neprimjenjivanja ili nepravilne primjene, upućuju ga zajedničkom odboru kako bi se pronašlo prihvatljivo rješenje. Ako se rješenje ne pronađe, primjenjuje se postupak predviđen člankom 90. Okvirnog sporazuma.
3. Nadležna tijela pridruženih stranaka mogu zaprimati i razmatrati pritužbe povezane s primjenom ovog Sporazuma. Po primitku takvih pritužbi o tome obavješćuju drugu pridruženu stranku.

ČLANAK 87.

Nadzor u određenim sektorima

1. Ako se pravnim aktima EU-a navedenima u prilogima Europskoj komisiji dodjeljuju ovlasti u odnosu na nadležna tijela država članica EU-a, gospodarske subjekte ili pojedince, uključujući ovlasti za donošenje odluka ili izvršne ovlasti, Europska komisija ima iste ovlasti, *mutatis mutandis*, u odnosu na pridružene države i njihove fizičke i pravne osobe. U protokolima se mogu utvrditi posebne odredbe.
2. Kako bi mogla obavljati svoje zadaće u skladu sa stavkom 1., Europska komisija može od nadležnih tijela pridruženih država i od predmetnih fizičkih i pravnih osoba zatražiti sve informacije koje smatra potrebnima.

ČLANAK 88.

Suradnja s nadležnim tijelima država članica EU-a i njegovim institucijama

Kako bi ispunila svoje obveze u pogledu provedbe i učinkovite primjene ovog Sporazuma, pridružena država može se osloniti na suradnju s jednom ili više država članica EU-a ili njegovih institucija. U takvim slučajevima pridružena država dogovara pojedinosti takve suradnje i o tome obavješćuje Europsku komisiju u okviru odgovarajućeg zajedničkog odbora. Ti dogovori ni na koji način ne utječu na ovlasti Europske komisije.

POGLAVLJE 5.

RJEŠAVANJE SPOROVA I SUDSKO PREISPITIVANJE

ČLANAK 89.

Načelo isključivosti

Na rješavanje sporova koji se odnose na tumačenje ili primjenu ovog Sporazuma ili pravnih akata EU-a na koje se u njemu upućuje pridružene stranke ne smiju primjenjivati metode koje nisu predviđene ovim Sporazumom.

ČLANAK 90.

Rješavanje sporova između pridruženih stranaka

1. U slučaju poteškoće, pridružene stranke međusobno se savjetuju i nastoje osigurati učinkovito funkcioniranje ovog Sporazuma te svaki problem riješiti konstruktivnim dijalogom. U slučaju spora povezanog s tumačenjem ili primjenom ovog Sporazuma ili pravnog akta EU-a na koji se u njemu upućuje, EU ili pridružena država mogu pisanim putem uputiti predmet odgovarajućem zajedničkom odboru. EU ili pridružena država koja namjerava uputiti predmet zajedničkom odboru u skladu s ovim stavkom o tome unaprijed obavješćuje drugu stranku.

2. Ako EU ili pridružena država uputi predmet zajedničkom odboru, taj se zajednički odbor sastaje što prije u roku od dva mjeseca nakon što mu je predmet upućen. Zajedničkom odboru dostavljaju se sve relevantne informacije kako bi mu se omogućilo da detaljno ispita situaciju. Zajednički odbor ispituje sve mogućnosti za iznalaženje rješenja u skladu s ovim Sporazumom i može donositi odluke koje bi u tu svrhu mogle biti korisne.
3. Ako zajednički odbor u roku od šest mjeseci od datuma prvog sastanka u skladu s ovim člankom ne može iznaći rješenje za poteškoće iz prvog stavka, svaka pridružena stranka može predmet uputiti Sudu EU-a. Sud EU-a tumači odredbe članka 85. stavaka 1. i 2. Okvirnog sporazuma i u njemu navedene pravne akte EU-a radi njihove provedbe i primjene. Ako pridružena stranka razmatra upućivanje predmeta Sudu EU-a u skladu s ovim stavkom, o tome odmah pisanim putem obavješćuje drugu pridruženu stranku i dostavlja joj sve relevantne informacije.
4. Pridružene države uživaju ista prava kao i države članice EU-a i njegove institucije te podliježu istim postupcima pred Sudom EU-a.
5. Pridružene stranke međusobno se savjetuju u okviru zajedničkog odbora i rješavaju svoj spor kako bi u pridruženoj državi osigurale provedbu presude Suda EU-a u roku od dvanaest mjeseci od datuma te presude. U tu svrhu se zajedničkom odboru dostavljaju sve relevantne informacije kako bi mu se omogućilo da detaljno ispita situaciju.

6. Ako ne riješi spor, zajednički odbor može donijeti odluku o kompenzacijskim mjerama za navodnu nepravilnu primjenu ovog Sporazuma kako bi se otklonile moguće neravnoteže. Ta se odluka donosi u roku od dvanaest mjeseci od datuma presude Suda EU-a.

7. Ako zajednički odbor ne donese odluku iz stavka 6., pridružena stranka koja upućuje na nepravilnu primjenu ovog Sporazuma može poduzeti kompenzacijske mjere za otklanjanje mogućih neravnoteža, što uključuje suspenziju cijelog Sporazuma ili njegova dijela. Opseg i trajanje tih mjera ograničeni su na ono što je nužno za uklanjanje poteškoća i čime se što manje ometa funkcioniranje ovog Sporazuma.

8. Pridružena stranka na koju se odnose mjere iz stavka 7. može zajedničkom odboru dostaviti svoje primjedbe na odluku o proporcionalnosti tih mjera. Ako zajednički odbor ne može donijeti odluku u roku od tri mjeseca nakon što mu je predmet upućen, bilo koja pridružena stranka može uputiti pitanje proporcionalnosti tih mjera na arbitražu u skladu s Okvirnim protokolom 6. Na arbitražu se ne mogu upućivati pitanja koja se odnose na tumačenje ovog Sporazuma, kako je navedeno u stavku 3. Arbitražna odluka obvezujuća je za pridružene stranke.

Kompenzacijske mjere ili mjere suspenzije poduzete u skladu sa stavkom 6. ili 7. ne utječu na prava pojedinaca na temelju ovog Sporazuma koja postoje na dan stupanja na snagu tih mjera te prateće obveze na temelju ovog Sporazuma.

ČLANAK 91.

Sudsko preispitivanje

1. Svako preispitivanje zakonitosti pravnih akata EU-a koje su donijele institucije, tijela ili agencije EU-a u okviru područja primjene ovog Sporazuma u isključivoj je nadležnosti Suda EU-a.
2. Pravni akti EU-a iz stavka 1. koji su upućeni pridruženoj državi ili fizičkoj ili pravnoj osobi s boravištem ili poslovnim nastanom u pridruženoj državi podliježu preispitivanju Suda EU-a. Takvo preispitivanje provodi se u skladu s člankom 263. UFEU-a.
3. Neovisno o isteku roka utvrđenog u članku 263. šestom stavku UFEU-a, pridružena država i svaka fizička ili pravna osoba s boravištem ili poslovnim nastanom na njezinu državnom području mogu se, u postupcima u kojima je riječ o aktu opće primjene koji su donijeli institucija, tijelo ili agencija EU-a, pred Sudom EU-a pozvati na neprimjenjivost tog akta iz razloga navedenih u članku 263. drugom stavku UFEU-a.

ČLANAK 92.

Tužba zbog propusta

1. Pridružena država i svaka fizička ili pravna osoba s boravištem ili poslovnim nastanom na njezinu državnom području mogu Sudu EU-a podnijeti pritužbu zato što su joj institucija, tijelo ili agencija EU-a propustili uputiti akt, osim preporuke ili mišljenja, čime se krši ovaj Sporazum.

2. Pokretanje postupka iz stavka 1. dopušteno je samo ako su institucija, tijelo ili agencija EU-a prethodno bili pozvani da djeluju. Ako u roku od dva mjeseca od takvog poziva predmetna institucija, tijelo ili agencija EU-a ne zauzme stajalište, postupak se može pokrenuti u dodatnom roku od dva mjeseca.

ČLANAK 93.

Žalba u slučaju izvanugovorne odgovornosti

U predmetima izvanugovorne odgovornosti i u skladu s ovim Sporazumom pridružena država te fizičke ili pravne osobe s boravištem ili poslovnim nastanom na njezinu državnom području mogu taj predmet uputiti Sudu EU-a kako bi dobile naknadu za štetu koju su institucije, tijela ili agencije EU-a ili njihovi dužnosnici uzrokovali pri obavljanju svojih dužnosti.

ČLANAK 94.

Zahtjev za prethodnu odluku

1. Ako se u predmetu koji je u tijeku pred sudom pridružene države postavi pitanje tumačenja ovog Sporazuma ili valjanosti akta koji su donijeli institucije, tijela ili agencije EU-a u okviru područja primjene ovog Sporazuma, taj sud može od Suda EU-a zatražiti prethodnu odluku.
2. Ako se takvo pitanje postavi u predmetu koji je u tijeku pred sudom pridružene države protiv čijih odluka prema njezinom nacionalnom pravu nema pravnog lijeka, taj je sud dužan uputiti taj predmet Sudu EU-a.

3. Ako sud u državi članici EU-a zatraži prethodnu odluku u vezi s ovim Sporazumom ili ako to sud pridružene države učini u predmetu iz stavka 1., pridružena država ima pravo Sudu EU-a podnijeti podneske ili pisana očitovanja.

ČLANAK 95.

Pravo koje se primjenjuje na postupke pred Sudom EU-a

Ako je postupak pokrenut pred Sudom EU-a u skladu s člancima od 90. do 94. Okvirnog sporazuma, postupak koji se primjenjuje pred Sudom EU-a jednak je postupku koji je pravom EU-a predviđen za slične postupke na temelju UFEU-u.

ČLANAK 96.

Presude Suda EU-a

1. Presude Suda EU-a donesene na temelju ovog Sporazuma obvezujuće su.
2. Institucija, tijelo ili agencija EU-a čiji je akt proglašen ništavim ili čiji je propust proglašen protivnim ovom Sporazumu dužna je poduzeti potrebne mjere kako bi postupila u skladu s presudom Suda EU-a.

POGLAVLJE 6.

ZAŠTITNE MJERE I VIŠA SILA

ČLANAK 97.

Zaštitne mjere

1. U slučaju ozbiljnih gospodarskih, društvenih ili okolišnih poteškoća sektorske ili regionalne prirode koje su uzrokovane primjenom ovog Sporazuma i mogle bi potrajati, pridružena stranka može jednostrano poduzeti odgovarajuće zaštitne mjere pod uvjetima i u skladu s postupcima utvrđenima u ovom članku.
2. Opseg i trajanje tih zaštitnih mjera ograničeni su na ono što je nužno potrebno za uklanjanje poteškoća. Prednost se daje mjerama koje najmanje ometaju funkcioniranje ovog Sporazuma.
3. Ako pridružena stranka razmatra poduzimanje zaštitnih mjera iz stavka 1. ovog članka, o tome odmah obavješćuje drugu pridruženu stranku i dostavlja joj sve relevantne informacije.
4. Pridružene stranke odmah se međusobno savjetuju u okviru odgovarajućeg zajedničkog odbora kako bi pronašle prihvatljivo rješenje.

5. Predmetna pridružena stranka ne može poduzeti zaštitne mjere prije isteka roka od mjesec dana od datuma obavijesti iz stavka 3., osim ako postupak savjetovanja u okviru zajedničkog odbora završi ranije. Ako je zbog iznimnih okolnosti potrebno hitno djelovati bez prethodnog savjetovanja, predmetna pridružena stranka može, bez odgode i pod uvjetom da se zajedničkom odboru odmah dostavi obrazložena obavijest, poduzeti hitne zaštitne mjere koje su prijeko potrebne za rješavanje situacije.
6. Predmetna pridružena stranka bez odgode obavješćuje zajednički odbor o poduzetim mjerama i dostavlja sve relevantne informacije.
7. O poduzetim zaštitnim mjerama raspravlja se u okviru zajedničkog odbora svaka tri mjeseca od datuma njihova donošenja, s ciljem njihova mogućeg ukidanja prije datuma isteka ili mogućeg ograničenja njihova područja primjene. Svaka pridružena stranka može od zajedničkog odbora zatražiti da te mjere preispita ili stavi izvan snage.
8. Ako zaštitna mjera koju je poduzela pridružena stranka stvara neravnotežu između prava i obveza iz ovog Sporazuma, druga pridružena stranka može poduzeti razmjerne mjere kojima će uspostaviti ravnotežu, a koje su prijeko potrebne radi otklanjanja neravnoteže. Prednost se daje mjerama koje najmanje ometaju funkcioniranje ovog Sporazuma.

9. Svaka pridružena stranka može u svakom trenutku od zajedničkog odbora zatražiti da donese odluku o proporcionalnosti mjera iz stavaka 1., 4. ili 7. Ako zajednički odbor ne može donijeti odluku u roku od tri mjeseca nakon što mu je predmet upućen, svaka pridružena stranka može uputiti pitanje proporcionalnosti tih mjera na arbitražu u skladu s Okvirnim protokolom 6. Na arbitražu se ne mogu upućivati pitanja koja se odnose na tumačenje odredaba ovog Sporazuma. Arbitražna odluka obvezujuća je za stranke u sporu.

ČLANAK 98.

Viša sila

1. U slučaju terorističkog napada, prirodne katastrofe ili katastrofe izazvane ljudskim djelovanjem koji utječu na pridruženu stranku, ta pridružena stranka može odmah i jednostrano poduzeti odgovarajuće zaštitne mjere pod uvjetima i u skladu s postupcima utvrđenima u ovom članku.
2. Opseg i trajanje tih zaštitnih mjera ograničeni su na ono što je nužno potrebno za uklanjanje poteškoća. Prednost se daje mjerama koje najmanje ometaju funkcioniranje ovog Sporazuma.
3. Predmetna pridružena stranka bez odgode obavješćuje zajednički odbor o poduzetim mjerama i dostavlja sve relevantne informacije.

4. O poduzetim zaštitnim mjerama raspravlja se u okviru zajedničkog odbora svaka tri mjeseca od datuma njihova donošenja, s ciljem njihova mogućeg ukidanja prije datuma isteka ili mogućeg ograničenja njihova područja primjene. Svaka pridružena stranka u bilo kojem trenutku može zatražiti od zajedničkog odbora da te mjere preispita ili stavi izvan snage.

5. Ako zaštitna mjera koju je poduzela pridružena stranka stvara neravnotežu između prava i obveza iz ovog Sporazuma, druga pridružena stranka može poduzeti razmjerne mjere kojima će uspostaviti ravnotežu, a koje su prijeko potrebne radi otklanjanja neravnoteže. Prednost se daje mjerama koje najmanje ometaju funkcioniranje ovog Sporazuma.

6. Svaka pridružena stranka može od zajedničkog odbora zatražiti da donese odluku o proporcionalnosti mjera iz stavka 1. ili 5. Ako zajednički odbor ne može donijeti odluku u roku od tri mjeseca nakon što mu je predmet upućen, bilo koja pridružena stranka može uputiti pitanje proporcionalnosti tih mjera na arbitražu u skladu s Okvirnim protokolom 6. Na arbitražu se ne mogu upućivati pitanja koja se odnose na tumačenje odredaba ovog Sporazuma. Arbitražna odluka obvezujuća je za stranke u sporu.

ČLANAK 99.

Odluke o uvođenju novčane obveze

1. Odluke koje Europska komisija donese na temelju ovog Sporazuma i kojima se uvode novčane obveze osobama koje nisu države izvršive su. Isto vrijedi i za presude Suda EU-a kojima se takve obveze uvode primjenom metoda rješavanja sporova predviđenih ovim Sporazumom.
2. Izvršenje se uređuje pravilima o građanskom postupku koja su na snazi u državi na čijem se području provodi. Uz odluku se prilaže nalog za njezino izvršenje, bez drugih formalnosti osim provjere vjerodostojnosti odluke, koju provode tijela koja u tu svrhu imenuje svaka država članica EU-a i pridružena država i o kojem obavješćuje drugu pridruženu stranku.
3. Ako su te formalnosti ispunjene na zahtjev predmetne stranke, ona može nastaviti s izvršenjem upućivanjem predmeta izravno nadležnom tijelu u skladu s pravom države na se čijem državnom području provodi izvršenje. Izvršenje se može suspendirati samo odlukom Suda EU-a. Međutim, sudovi država o kojima je riječ nadležni su za pritužbe o nepravilnom izvršenju.

DIO VIII.

OPĆE I ZAVRŠNE ODREDBE

ČLANAK 100.

Provedba

Pridružene stranke poduzimaju sve opće ili posebne mjere potrebne za ispunjavanje njihovih obveza iz ovog Sporazuma, odgovarajućih protokola i pravnih akata EU-a navedenih u ovom Sporazumu i suzdržavaju se od svih mjera koje bi mogle ugroziti ostvarenje njihovih ciljeva.

ČLANAK 101.

Sustav vlasništva nad imovinom

Ovaj Sporazum ni na koji način ne dovodi u pitanje pravila pridruženih stranaka kojima se uređuje sustav vlasništva.

ČLANAK 102.

Sigurnosne iznimke

Nijedna odredba ovog Sporazuma ne sprečava pridruženu stranku da poduzme mjere:

- (a) koje smatra potrebnima da se spriječi objavljivanje informacija u suprotnosti s njezinim bitnim sigurnosnim interesima;
- (b) koje se odnose na proizvodnju ili trgovinu oružjem, streljivom i ratnim materijalom ili drugim proizvodima nužnima u obrambene svrhe ili na istraživanje, razvoj ili proizvodnju u obrambene svrhe, pod uvjetom da takve mjere ne narušavaju uvjete tržišnog natjecanja u odnosu na proizvode koji nisu izričito namijenjeni za vojne svrhe;
- (c) koje se odnose na fizijske i fuzijske materijale ili materijale iz kojih su takvi materijali dobiveni;
- (d) koje smatra bitnima za vlastitu sigurnost u slučaju ozbiljnih unutarnjih poremećaja koji utječu na očuvanje javnog poretka za vrijeme rata ili ozbiljnih međunarodnih napetosti koje predstavljaju ratnu prijetnju ili radi ispunjavanja obveza koje je u okviru Povelje Ujedinjenih naroda prihvatila radi očuvanja mira i međunarodne sigurnosti.

ČLANAK 103.

EU-ove mjere ograničavanja

Pridružene države poduzimaju potrebne mjere kako bi u okviru svoje nadležnosti osigurale da prava i obveze iz ovog Sporazuma ni na koji način ne omogućuju niti dopuštaju izbjegavanje EU-ovih mjera ograničavanja donesenih na temelju članka 29. Ugovora o Europskoj uniji („UEU”) i članka 215. UFEU-a.

ČLANAK 104.

Teritorijalno područje primjene

1. Okvirni sporazum i okvirni protokoli primjenjuju se na područjima na kojima se primjenjuju UEU i UFEU, pod uvjetima utvrđenima u tim ugovorima, te na državnim područjima Andore i San Marina.
2. Svaki protokol pridružene države primjenjuje se na područja na kojima se primjenjuju UEU i UFEU, pod uvjetima utvrđenima u tim Ugovorima, te na državno područje predmetne pridružene države.

ČLANAK 105.

Buduća pristupanja EU-u

1. EU obavješćuje pridružene države o svakom novom zahtjevu za pristupanje treće zemlje EU-u. Prije datuma tog pristupanja Odbor za pridruživanje ispituje sve učinke koje pristupanje treće zemlje EU-u ima na ovaj Sporazum.
2. U mjeri u kojoj je to potrebno, ugovorne stranke prije stupanja na snagu sporazuma o pristupanju treće zemlje EU-u mijenjaju ovaj Sporazum u skladu sa svojim unutarnjim postupcima.
3. Ovaj se Sporazum primjenjuje na svaku novu državu članicu EU-a od dana njezina pristupanja EU-u.

ČLANAK 106.

Izmjena Okvirnog sporazuma

Svaka ugovorna stranka može drugim ugovornim strankama dostaviti prijedloge za izmjenu ovog Okvirnog sporazuma. O prijedlozima izmjena ovog Okvirnog sporazuma raspravlja se tijekom pregovora između ugovornih stranaka koji se vode u okviru odbora za pridruživanje. Ako se dogovore o reviziji Okvirnog sporazuma, ugovorne stranke potpisuju i donose tu reviziju koja stupa na snagu nakon što sve ugovorne stranke obavijeste o dovršetku svojih unutarnjih postupaka i nakon polaganja isprava o ratifikaciji.

ČLANAK 107.

Izmjena okvirnih protokola

Svaka ugovorna stranka može drugim ugovornim strankama dostaviti prijedloge za izmjenu okvirnog protokola. O prijedlozima izmjena okvirnog protokola raspravlja se tijekom pregovora između ugovornih stranaka koji se vode u okviru odbora za pridruživanje. Ako se dogovore o izmjeni Okvirnog protokola, ugovorne stranke ga potpisuju i usvajaju, a stupa na snagu nakon što sve ugovorne stranke dostave obavijest o završetku svojih unutarnjih postupaka i nakon polaganja isprava o ratifikaciji.

ČLANAK 108.

Izmjena protokola pridruženih država

EU ili predmetna pridružena država mogu predložiti izmjenu odgovarajućeg protokola pridružene države. O prijedlozima izmjena protokola pridružene države raspravlja se tijekom pregovora između pridruženih stranaka koji se vode u okviru odgovarajućeg zajedničkog odbora. Ako se pridružene stranke dogovore o izmjeni protokola pridružene države, zajednički odbor tu izmjenu usvaja. Ako se u skladu s člankom 77. stavkom 2. protokolom pridružene države predviđa da izmjena cijelog protokola ili njegova dijela može stupiti na snagu tek nakon dovršetka unutarnjih postupaka pridruženih stranaka, odluka zajedničkog odbora stupa na snagu tek nakon što sve pridružene stranke dostave obavijest o završetku svojih unutarnjih postupaka.

ČLANAK 109.

Protokoli i prilozi

Okvirni protokoli, protokoli pridruženih država, prilozi i akti koji se u njima navode, kako su prilagođeni za potrebe ovog Sporazuma, sastavni su dio ovog Sporazuma i imaju istu pravnu snagu.

ČLANAK 110.

Postojeći sporazumi

1. Osim ako je drukčije predviđeno ovim Sporazumom, a posebno Okvirnim protokolom 2 i protokolima pridruženih država, primjena odredaba ovog Sporazuma ima prednost pred odredbama postojećih bilateralnih sporazuma koji obvezuju EU, s jedne strane, i jednu od pridruženih država, s druge strane, u mjeri u kojoj se isti predmet uređuje ovim Sporazumom.
2. Osim ako je drukčije predviđeno ovim Sporazumom, ako su bilateralni sporazumi koji obvezuju EU, s jedne strane, i jednu od pridruženih država, s druge strane, u cijelosti ili djelomično navedeni u ovom Sporazumu, podrazumijeva se da uključuju njihove izmjene i sporazume koji ih nasljeđuju, a koji za obje pridružene stranke stupaju na snagu na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma ili nakon tog datuma.

ČLANAK 111.

Jezici

1. Ovaj je Sporazum o pridruživanju sastavljen u jednom izvornom tekstu na bugarskom, češkom, danskom, engleskom, estonskom, finskom, francuskom, grčkom, hrvatskom, irskom, katalonskom, latvijskom, litavskom, mađarskom, malteškom, nizozemskom, njemačkom, poljskom, portugalskom, rumunjskom, slovačkom, slovenskom, španjolskom, švedskom i talijanskom jeziku, pri čemu je svaki od tih tekstova jednako vjerodostojan.
2. Tekstovi pravnih akata EU-a iz ovog Sporazuma o pridruživanju jednako su vjerodostojni na bugarskom, češkom, danskom, engleskom, estonskom, finskom, francuskom, grčkom, hrvatskom, irskom, latvijskom, litavskom, mađarskom, malteškom, nizozemskom, njemačkom, poljskom, portugalskom, rumunjskom, slovačkom, slovenskom, španjolskom, švedskom i talijanskom jeziku kako su objavljeni u *Službenom listu Europske unije*, a radi vjerodostojnosti sastavljaju se na katalonskom jeziku.

ČLANAK 112.

Stupanje na snagu i prestanak

1. Ugovorne stranke ratificiraju, sklapaju i odobravaju ovaj Sporazum u skladu sa svojim ustavnim ili institucionalnim zahtjevima. Ovaj Sporazum stupa na snagu između triju ugovornih stranaka prvog dana drugog mjeseca nakon posljednje obavijesti o polaganju isprava o ratifikaciji, sklapanju ili odobrenju u Glavnom tajništvu Vijeća EU-a, koje djeluje kao depozitar ovog Sporazuma.

2. Do završetka postupaka ratifikacije, sklapanja ili odobrenja iz stavka 1. ugovorne stranke privremeno primjenjuju ovaj Sporazum od prvog dana mjeseca koji slijedi nakon mjeseca u kojem je ugovorna stranka položila svoje isprave o ratifikaciji, sklapanju ili odobrenju u Glavnom tajništvu Vijeća EU-a, osim ako druga ugovorna stranka obavijesti da se ta privremena primjena ne može provesti.
3. Ako nisu ispunjeni uvjeti za privremenu primjenu između svih triju ugovornih stranaka u skladu sa stavkom 2., ovaj se Sporazum primjenjuje između EU-a i jedne od pridruženih država od prvog dana drugog mjeseca koji slijedi nakon mjeseca u kojem su EU ili ta pridružena država položili svoje isprave o ratifikaciji, sklapanju ili odobrenju u Glavnom tajništvu Vijeća EU-a, osim ako bilo koja od stranaka obavijesti da se ta privremena primjena ne može provesti. Za vrijeme trajanja primjene ovog Sporazuma u skladu s ovim stavkom upućivanja na „odbor za pridruživanje” sadržana u člancima 75., 105., 106. i 107. Okvirnog sporazuma tumače se kao upućivanja na odgovarajući „zajednički odbor”. Tijekom istog razdoblja zajednički odbor odlučuje o svim tehničkim prilagodbama Sporazuma o pridruživanju koje su potrebne kako bi se osiguralo njegovo pravilno funkcioniranje.
4. Svaka pridružena stranka može otkazati ovaj Sporazum slanjem drugoj pridruženoj stranci pisane obavijesti o svojoj odluci. Sporazum se prestaje primjenjivati između pridruženih stranaka šest mjeseci nakon primitka te obavijesti, u skladu s uvjetima iz stavka 5.
5. Ako raskid ovog Sporazuma na zahtjev jedne od pridruženih država ne utječe na sve ugovorne stranke, ovaj se Sporazum nastavlja primjenjivati između EU-a i preostale pridružene države.

6. Ako se ovaj Sporazum o pridruživanju prestane primjenjivati, prava i obveze koje su pojedinci i gospodarski subjekti već stekli na temelju ovog Sporazuma ostaju na snazi. EU i predmetne pridružene države sporazumno odlučuju o mjerama koje treba poduzeti u pogledu prava u postupku stjecanja. Ovaj stavak ne dovodi u pitanje posebne odredbe iz članka 90. Okvirnog sporazuma.

7. Od dana od kojeg se ovaj Sporazum privremeno primjenjuje u skladu sa stavkom 2. ili se primjenjuje između EU-a i jedne od pridruženih država u skladu sa stavkom 3., upućivanja u ovom Sporazumu na „dan stupanja na snagu ovog Sporazuma” ili na „stupanje na snagu ovog Sporazuma” tumače se kao upućivanja na dan od kojeg se ovaj Sporazum privremeno primjenjuje u skladu sa stavkom 2. ili od kojeg se primjenjuje između Unije i jedne od pridruženih država u skladu sa stavkom 3.

U POTVRDU TOGA, niže potpisani punomoćnici, koji su za to propisno ovlašteni, potpisali su ovaj Sporazum.

U ... Dana ...

Za Europsku uniju

Za Kneževinu Andoru

Za Republiku San Marino

OKVIRNI PROTOKOL 1 O HORIZONTALNIM PRILAGODBAMA

ČLANAK 1.

Primjena pravne stečevine EU-a i posebne prilagodbe

Odredbe pravnih akata navedenih u protokolima pridruženih država primjenjuju se u skladu s ovim Sporazumom i ovim Okvirnim protokolom, ako u odgovarajućem protokolu pridružene države nije predviđeno drukčije. Posebne prilagodbe potrebne za pravne akte EU-a utvrđene su u prilogu protokolu pridružene države u kojem je dotični pravni akt naveden.

ČLANAK 2.

Uvodne izjave pravnih akata

Uvodne izjave akata na koje se upućuje nisu prilagođene za potrebe Sporazuma. U okviru Sporazuma, one su relevantne u mjeri u kojoj je to potrebno za pravilno tumačenje i primjenu odredaba koje navedeni akti sadržavaju.

ČLANAK 3.

Prijelazna rješenja

1. Pri upućivanju na ovaj članak u prilogu protokolu pridružene države u vezi s pravnim aktom EU-a primjenjuju se stavci od 2. do 5.
2. Obveza predmetne pridružene države da provodi i primjenjuje pravni akt EU-a suspendira se do kraja razdoblja navedenog u odgovarajućem prilogu.
3. Predmetna pridružena država može u bilo kojem trenutku tijekom razdoblja iz stavka 2. obavijestiti zajednički odbor o svojoj namjeri da provede pravni akt EU-a prije isteka tog razdoblja. U tom slučaju pridružena država navodi datum na koji namjerava primijeniti taj akt. Zajednički odbor donosi odluku o izmjeni odgovarajućeg priloga.
4. Primjena pravnog akta između EU-a i dotične pridružene države suspendira se do jednog od sljedećih datuma, ovisno o tome koji je raniji:
 - (a) prvog dana nakon završetka razdoblja iz stavka 2.; ili
 - (b) datuma iz stavka 3.
5. Tijekom suspenzije iz stavka 2. odnosi između EU-a i dotične pridružene države, s obzirom na pitanja koja su obuhvaćena područjem primjene pravnog akta EU-a, uređuju se posebnim odredbama odgovarajućeg priloga.

ČLANAK 4.

Dogovori za koje se u prilogu ne navodi vremensko razdoblje

1. Pri upućivanju na ovaj članak u prilogu protokolu pridružene države u vezi s pravnim aktom EU-a primjenjuju se stavci od 2. do 6.
2. Suspendira se obveza predmetne pridružene države da provodi i primjenjuje pravni akt EU-a.
3. Predmetna pridružena država može u svakom trenutku obavijestiti zajednički odbor o svojoj namjeri da provede pravni akt EU-a. U tom slučaju pridružena država navodi datum na koji namjerava primijeniti taj akt. Zajednički odbor donosi odluku o izmjeni odgovarajućeg priloga.
4. Zajednički odbor može preispitati suspenziju predviđenu u stavku 2. u svakom trenutku, a najmanje jedanput u pet godina, ako treba razmotriti tržišna kretanja i sve druge posebne kriterije koji se mogu utvrditi u odgovarajućem prilogu. Na temelju tog preispitivanja zajednički odbor može donijeti odluku o izmjeni odgovarajućeg priloga kako bi se odredio rok za provedbu i primjenu pravnog akta u predmetnoj pridruženoj državi. Time se ne dovodi u pitanje članak 90. Okvirnog sporazuma koji se prema potrebi primjenjuje na ponovnu uspostavu cjelovitosti i homogenosti unutarnjeg tržišta.
5. Primjena pravnog akta između EU-a i predmetne pridružene države suspendira se do dana stupanja na snagu odluke zajedničkog odbora iz stavka 3. ili, ovisno o slučaju, do datuma isteka roka iz stavka 4.

6. Tijekom suspenzije iz stavka 2. odnosi između EU-a i predmetne pridružene države, s obzirom na pitanja obuhvaćena područjem primjene pravnog akta EU-a, uređuju se posebnim odredbama odgovarajućeg priloga.

ČLANAK 5.

Odredbe o odborima EU-a

Postupci, institucionalni dogovori i druge odredbe koje se odnose na odbore EU-a sadržane u pravnim aktima na koje se upućuje u protokolima pridruženih država navedeni su u člancima 67. i 80. stavcima 5., 6. i 7. Okvirnog sporazuma i u protokolima pridruženih država.

ČLANAK 6.

Odredbe o uvođenju postupaka za prilagodbu ili izmjenu pravnih akata EU-a

Ako neki od akata na koje se upućuje u protokolu pridružene države propisuje postupke EU-a o prilagodbi, proširenju ili izmjenama ili razvoju novih politika, inicijativa ili akata EU-a, primjenjuju se odgovarajući postupci za donošenje odluka propisani Sporazumom.

ČLANAK 7.

Razmjena podataka i postupak obavješćivanja

1. Ako država članica EU-a treba dostaviti podatke Europskoj komisiji, te podatke dostavlja i pridružena država. Isto se primjenjuje ako podatke dostavljaju nadležna tijela.

2. Ako država članica EU-a treba dostaviti podatke jednoj ili više drugih država članica EU-a, dostavlja ih i Europskoj komisiji. Europska komisija te podatke prosljeđuje pridruženim državama.

Pridružena država dostavlja odgovarajuće podatke jednoj ili više država članica EU-a koje ih prosljeđuju Europskoj komisiji, a Europska komisija ih šalje svim državama članicama EU-a. Isto se primjenjuje ako podatke dostavljaju nadležna tijela.

3. U područjima gdje je zbog hitnosti potreban brzi prijenos podataka, primjenjuju se odgovarajuća sektorska rješenja koja omogućuju izravnu razmjenu podataka.

4. Ako Sporazumom o pridruživanju nije predviđeno drukčije, funkcije Europske komisije u kontekstu postupaka provjere, informiranja, obavješćivanja ili savjetovanja i sličnih pitanja obavljaju se, *mutatis mutandis*, i u odnosu na pridružene države. Time se ne dovode u pitanje članci 5., 6. i 10. ovog Okvirnog protokola.

5. Europska komisija i odgovarajući zajednički odbor razmjenjuju sve informacije o tim pitanjima. Problemi koji se pojave u vezi toga mogu se proslijediti zajedničkom odboru.

ČLANAK 8.

Postupci preispitivanja i izvješćivanja

Ako u skladu s pravnim aktom na koji se upućuje u protokolu pridružene države Europska komisija ili druga institucija EU-a treba sastaviti izvješće, izjavu ili drugi sličan dokument, dužna je, ako nije dogovoreno drukčije, istodobno sastaviti odgovarajuće izvješće, izjavu ili sličan dokument koji se odnosi na pridružene države, ako ovim Sporazumom nije predviđeno drukčije. Europska komisija i pridružene države međusobno se savjetuju i razmjenjuju informacije tijekom pripreme svojih izvješća, čije se preslike šalju odgovarajućem zajedničkom odboru.

ČLANAK 9.

Objavljivanje podataka

1. Ako u skladu s pravnim aktom na koji se upućuje u protokolu pridružene države država članica EU-a treba objaviti određene podatke o činjenicama, postupcima i sličnom, i pridružene države objavljuju relevantne podatke na odgovarajući način.

2. Ako se u skladu s pravnim aktom na koji se upućuje u protokolu pridružene države činjenice, postupci, izvješća i slično trebaju objaviti u *Službenom listu Europske unije*, u njemu se objavljuju i odgovarajući podaci o pridruženim državama.

ČLANAK 10.

Prava i dužnosti

Kad je riječ o pravima koja su dodijeljena i obvezama koje su uvedene državama članicama EU-a ili njihovim međusobno povezanim javnim tijelima, poduzećima ili pojedincima, smatra se da su ta prava dodijeljena i obveze uvedene i pridruženim strankama, a pritom se pridruženom strankom, ovisno o slučaju, mogu smatrati i njihova nadležna tijela, javna tijela, poduzeća ili pojedinci.

ČLANAK 11.

Upućivanja na područja

Kad god pravni akti EU-a na koje se upućuje u protokolima pridruženih država sadržavaju upućivanja na područje „Europske unije” ili „zajedničko tržište”, za potrebe ovog Sporazuma smatra se da se to odnosi i na područja ugovornih stranaka, kako je utvrđeno u članku 104. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 12.

Upućivanja na državljane država članica EU-a

Kad god pravni akti na koje se upućuje u protokolima pridruženih država sadržavaju upućivanja na državljane država članica EU-a, za potrebe ovog Sporazuma smatra se da se to odnosi i na državljane pridruženih država.

ČLANAK 13.

Upućivanja na jezike

Kad god se pravnim aktom na koji se upućuje u protokolu pridružene države dodjeljuju prava ili uvode obveze državama članicama EU-a ili njihovim javnim tijelima, poduzećima ili pojedincima o korištenju bilo kojeg službenog jezika EU-a, smatra se da su ugovornim strankama, njihovim javnim tijelima, poduzećima ili pojedincima dodijeljena odgovarajuća prava ili uvedene odgovarajuće obveze o korištenju bilo kojeg službenog jezika svih ugovornih stranaka.

ČLANAK 14.

Stupanje na snagu i provedba pravnih akata

Odredbe o stupanju na snagu ili provedbi pravnih akata na koje se upućuje u protokolima pridruženih država nisu relevantne za potrebe ovog Sporazuma. Rokovi i datumi do kojih pridružene države trebaju omogućiti stupanje na snagu i provedbu pravnih akata na koje se upućuje proizlaze iz članka 112. Okvirnog sporazuma i odredaba o prijelaznim rješenjima.

ČLANAK 15.

Adresati pravnih akata EU-a

Odredbe u kojima se navodi da je pravni akt EU-a upućen državama članicama EU-a nisu relevantne za potrebe ovog Sporazuma.

OKVIRNI PROTOKOL 2 O POSTOJEĆIM SPORAZUMIMA

Kako je predviđeno u članku 110. Okvirnog sporazuma, ugovorne stranke sporazumjele su se da se sljedeći postojeći bilateralni sporazumi koji obvezuju s jedne strane EU, a s druge strane jednu od pridruženih država, i dalje primjenjuju nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma:

- (a) Sporazum između Europske zajednice i Kneževine Andore kojim se utvrđuju mjere istovjetne onima iz Direktive Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju od 15. studenog 2004. i prateći Memorandum o razumijevanju¹, kako je izmijenjen Protokolom o izmjeni od 12. veljače 2016.²;
- (b) Sporazum između Europske zajednice i Republike San Marina o mjerama istovrsnim onima koje su utvrđene u Direktivi Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju od 7. prosinca 2004. i prateći Memorandum o razumijevanju³, kako je izmijenjen Protokolom o izmjeni od 8. prosinca 2015.⁴;
- (c) Monetarni sporazum između Europske unije i Kneževine Andore od 30. lipnja 2011.⁵;
- (d) Monetarni sporazum između Europske unije i Republike San Marina od 27. ožujka 2012.⁶

¹ SL L 359, 4.12.2004., str. 33.

² SL L 268, 1.10.2016., str. 40.

³ SL L 381, 28.12.2004., str. 33.

⁴ SL C 346, 31.12.2015., str. 3.

⁵ SL C 369, 17.12.2011., str. 1.

⁶ SL C 121, 26.4.2012., str. 5.

OKVIRNI PROTOKOL 3 O FINANCIJSKIM USLUGAMA

PREAMBULA

EU, s jedne strane, i Andora odnosno San Marino, s druge strane,

budući da:

- (1) Ovim se Okvirnim protokolom uzimaju u obzir posebnosti pridruženih država i način na koji bi se njihova tržišta financijskih usluga integrirala u unutarnje tržište EU-a za financijske usluge i njegovu nadzornu infrastrukturu. S obzirom na to, trebalo bi uvesti posebna pravila i odredbe kojima se osigurava neometana integracija tržišta.
2. Postupnim pristupom provedbi i primjeni pravne stečevine EU-a nastoji se pridruženoj državi omogućiti fleksibilnost davanja prednosti određenim segmentima pravne stečevine EU-a za koje najprije namjerava pružati prekogranične financijske usluge. Takav pristup omogućuje pridruženoj državi da postupno donese i primjenjuje pravnu stečevinu EU-a, uzimajući u obzir svoje posebne okolnosti i preferencije.

- (3) Ocjenjivanje nadzorne infrastrukture pridružene države ocjenjivanjem pristupa unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge i naknadnim redovitim ocjenjivanjem služi za evaluaciju njezine učinkovitosti, stabilnosti i primjerenosti, uzimajući u obzir značajke financijskog sektora pridružene države, kao što su njegova priroda, raznolikost, veličina i složenost. Čvrst nadzorni okvir ključan je za osiguravanje cjelovitosti i stabilnosti unutarnjeg tržišta EU-a, promicanje povjerenja među sudionicima na tržištu i zaštitu interesa potrošača i ulagatelja. Nadzornim tijelima EU-a povjerena je ključna uloga u provedbi tog ocjenjivanja koje, prema potrebi, zahtijeva aktivnu suradnju nadležnih tijela država članica EU-a.
- (4) Kako bi se izbjegla zlouporaba prava poslovnog nastana, potrebno je propisati da financijski subjekti sa sjedištem u pridruženoj državi barem dio svojih usluga pružaju u toj državi. Nadzorna tijela pridružene države spriječit će osnivanje pravnih subjekata bez sadržaja ili s minimalnim sadržajem, koji u svojoj državi ne obavljaju gospodarske aktivnosti ili ih obavljaju vrlo malo.

SPORAZUMJELE SU SE KAKO SLIJEDI:

DIO I.

OPĆE ODREDBE

ČLANAK 1.

Ciljevi

Ciljevi ovog Okvirnog protokola su sljedeći:

- (a) zajamčiti cjelovitost proširenog unutarnjeg tržišta EU-a, transparentnost tržišta, zaštitu potrošača i ulagatelja te smanjiti rizike od prijevara potrošača, pranja novca i financijskog kriminala;
- (b) promicati sprečavanje potencijalnih rizika za financijsku stabilnost;
- (c) uspostaviti okvir za postupno usklađivanje propisa i nadzornih mjera pridružene države s cjelokupnom pravnom stečevinom EU-a u području financijskih usluga;
- (d) olakšati postupno proširenje unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge na pridruženu državu;
- (e) promicati stvarnu regulatornu i nadzornu suradnju u području financijskih usluga između EU-a i pridružene države.

ČLANAK 2.

Definicije

Za potrebe ovog Okvirnog protokola:

- (a) „financijske usluge” znači usluge uređene aktima navedenima u prilogima IX., XII. i XXII. svakom protokolu pridružene države;
- (b) „nadzorna tijela EU-a” znači Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, Europsko nadzorno tijelo za vrijednosne papire i tržišta kapitala, Europsko nadzorno tijelo za osiguranje i strukovno mirovinsko osiguranje i Tijelo za suzbijanje pranja novca i financiranja terorizma.

ČLANAK 3.

Uvjeti za pristup unutarnjem tržištu EU-a

1. Pridruženoj državi odobrava se pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge ako su ispunjeni sljedeći uvjeti:
 - (a) cjelovita, potpuna i učinkovita provedba i primjena svih odredaba koje se primjenjuju na sektor financijskih usluga kako je utvrđeno u prilogima IX., XII. i XXII. odgovarajućem protokolu pridružene države;
 - (b) postojanje i pravilno funkcioniranje nadzornih kapaciteta i mehanizama za sektor financijskih usluga;

(c) sklapanje memoranduma o razumijevanju između nadležnih tijela pridružene države i nadzornih tijela EU-a o suradnji u području nadzora, razmjeni informacija i savjetovanju.

2. Kako bi procijenila jesu li ispunjeni uvjeti iz stavka 1. točaka (a) i (b), Europska komisija provodi sveobuhvatnu evaluaciju u skladu s odredbama iz dijela II. ovog Okvirnog protokola. Ta evaluacija uključuje preispitivanje financijskog sektora pridružene države, ocjenu provedbe i primjene relevantne pravne stečevine EU-a te ocjenu nadzorne infrastrukture pridružene države.

3. Evaluacija iz stavka 2. provodi se na zahtjev pridružene države nakon što se uvjeri da su ispunjeni uvjeti iz stavka 1. Pridružena država podnosi zahtjev preko pododbora za financijske usluge osnovanog u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 4.

Djelomičan pristup unutarnjem tržištu EU-a

1. Pridružena država odlučiti da neće tražiti pristup cijelom unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge tako što će privremeno isključiti jedan ili više sljedećih tržišnih segmenata:

(a) bankarstvo,

(b) osiguranje i reosiguranje;

(c) upravljanje imovinom

(d) tržišta vrijednosnih papira.

Za potrebe prvog podstavka pridružena država dužna je u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma obavijestiti Europsku komisiju o svojoj namjeri, navodeći segmente koje želi privremeno isključiti. Nakon što primi takvu obavijest, Europska komisija dužna je u roku od dva mjeseca odgovoriti pridruženoj državi i navesti popis odredaba EU-a koje pridružena država privremeno neće biti dužna provoditi niti primjenjivati.

2. Nakon slanja odgovora iz stavka 1. drugog podstavka, a na temelju popisa koji Europska komisija dostavi pridruženoj državi, zajednički odbor osnovan člankom 76. Okvirnog sporazuma donosi, u skladu s člankom 81. Okvirnog sporazuma, odluku o izmjeni Priloga IX. odgovarajućem protokolu pridružene države kako bi se utvrdilo sljedeće:

(a) popis odredaba EU-a koje je pridružena država dužna u potpunosti provoditi i primjenjivati;

(b) popis odredaba EU-a za koje se obveza potpune provedbe i primjene u pridruženoj državi privremeno suspendira u skladu sa stavkom 1. ovog članka.

3. Ako pridružena država donese odluku o odstupanju predviđenom stavkom 1. ovog članka, članak 3. ovog Okvirnog protokola primjenjuje se samo na segment ili segmente tržišta za koje pridružena država želi dobiti pristup tržištu, sve dok je to odstupanje na snazi.

4. Ako pridružena država želi kasnije dobiti pristup unutarnjem tržištu EU-a u jednom ili više segmenata za koje je prvotno zatražila odstupanje iz stavka 1., dužna je o svojoj namjeri pravodobno obavijestiti Europsku komisiju. U skladu s člankom 81. Okvirnog sporazuma zajednički odbor dužan je izmijeniti Prilog IX. odgovarajućem protokolu pridružene države kako bi se ažurirao popis primjenjivih odredaba pravne stečevine EU-a. Prije nego što dobije pristup tim segmentima tržišta pridružena država u cijelosti provodi i primjenjuje odredbe na koje se više ne primjenjuje odstupanje. Evaluacija iz članka 3. stavka 2. ovog Okvirnog protokola provodi se svaki put kad pridružena država odluči zatražiti pristup dodatnom tržišnom segmentu.

5. Odstupanje iz stavka 1. ovog članka ne smije trajati dulje od petnaest godina od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma. Pridružene stranke dužne su najkasnije godinu dana prije isteka maksimalnog trajanja odstupanja izmijeniti Prilog IX. protokolu pridružene države kako bi se osiguralo da pridružena država prije datuma završetka tog odstupanja provodi i primjenjuje sve relevantne odredbe pravne stečevine EU-a. Pridružena država dužna je šest mjeseci prije tog datuma u cijelosti, potpuno i učinkovito provesti i primijeniti sve odredbe EU-a o sektoru financijskih usluga. Evaluacijom iz članka 3. stavka 2. ovog Okvirnog protokola ocjenjuje se ispunjava li pridružena država obvezu propisanu ovim stavkom.

ČLANAK 5.

Akcijski plan za provedbu i primjenu pravne stečevine EU-a

1. Prije nego što dobije pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge odnosno jednom ili više njegovih segmenata, pridružena država dužna je izraditi akcijski plan i odrediti vremenski okvir za provedbu i primjenu odgovarajuće pravne stečevine EU-a za sektor financijskih usluga odnosno za jedan ili više njegovih tržišnih segmenata.
2. Pridružena država dužna je preko pododbora za financijske usluge obavijestiti Europsku komisiju o donošenju akcijskog plana i svim njegovim značajnim izmjenama. Pridružena država može dostaviti izvješća o daljnjim mjerama koja proizlaze iz akcijskog plana.
3. U skladu s člankom 3. stavkom 3. ovog Okvirnog protokola, pridružena država na temelju tog akcijskog plana na temelju svojeg diskrecijskog prava određuje odgovarajući rok u kojem Europskoj komisiji treba podnijeti zahtjev za provedbu evaluacije potrebne za dobivanje pristupa unutarnjem tržištu EU-a.

ČLANAK 6.

Stupanje na snagu pristupa tržištu

1. Nakon što Europska komisija donese pozitivnu preporuku iz članka 11. ovog Okvirnog protokola, u kojoj se navodi da su ispunjeni svi potrebni uvjeti iz njegova članka 3., te na preporuku pododbora za financijske usluge, zajednički odbor donosi odluku kojom se pridruženoj državi proširuje pristup jednom ili više segmenata unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge.

2. Odluka stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon datuma donošenja odluke zajedničkog odbora.

3. Tijekom cijelog razdoblja u kojem je na snazi odstupanje iz članka 4. stavka 1. ovog Okvirnog protokola, pristup financijskom tržištu pridružene države subjektima iz EU-a započinje na dan stupanja na snagu odluke zajedničkog odbora kojom se pridruženoj državi odobrava pristup jednom ili više segmenata unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge. Takav pristup tržištu ograničen je na segment ili segmente navedene u toj odluci.

ČLANAK 7.

Lokalno pružanje usluga u pridruženoj državi

1. Nadzorna tijela pridružene države dužna su osigurati da pružatelji financijskih usluga s poslovnim nastanom na njihovu državnom području znatan dio svojeg poslovanja obavljaju u svojoj državi i na njezinim tržištima. Zabranjuju poslovni nastan pružateljima usluga bez aktivnog poslovanja ili značajne imovine u njihovoj državi.

2. Ispunjenje obveze iz stavka 1. prati se u kontekstu praćenja nadzorne infrastrukture pridružene države iz članka 13. ovog Okvirnog protokola.

DIO II.

EVALUACIJA ZA DOBIVANJE PRISTUPA UNUTARNJEM TRŽIŠTU EU-a

ČLANAK 8.

Revizija financijskog sektora pridružene države

1. Pod nadzorom Europske komisije odgovarajuća nadzorna tijela EU-a provode reviziju financijskog sektora pridružene države kako slijedi:

(a) pridružena država nadzornim tijelima EU-a dostavlja:

- i. detaljan opis njezina financijskog sektora, uključujući popis ovlaštenih ili registriranih pružatelja financijskih usluga i njihov pravni oblik, imena njihovih direktora, imena i državljanstvo dioničara, odnose unutar grupe, gospodarsku važnost (ukupna bankovna imovina, imovina kojom se upravlja, ukupne premije osiguranja);
- ii. sve dodatne informacije koje su nadzornim tijelima EU-a potrebne za dovršetak preispitivanja;

(b) nadzorna tijela EU-a provode reviziju bilance i provjere kvalitete imovine bankarskog sektora i sektora osiguranja primjenom svoje metodologije u suradnji s relevantnim nadležnim tijelima pridružene države.

2. Postojanje, strukturu i kvalitetu sustava osiguranja depozita, sustava osiguranja jamstava i sanacijskog sustava ocjenjuje Jedinstveni sanacijski odbor osnovan člankom 42. Uredbe (EU) br. 806/2014 Europskog parlamenta i Vijeća¹ u skladu s relevantnim propisima EU-a.
3. Nadzorna tijela EU-a mogu, prema potrebi, u svrhu te revizije zatražiti pomoć trećih strana na nacionalnoj ili međunarodnoj razini.
4. Troškove revizije u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

ČLANAK 9.

Ocjena provedbe i primjene prava EU-a

1. EU ocjenjuje potpunost zakonodavstva i regulatornog okvira pridružene države i njihovu usklađenost s relevantnom pravnom stečevinom EU-a. Posebno ocjenjuje usklađenost sa sljedećim:
 - (a) odredbama akata EU-a koje se primjenjuju na cijelo unutarnje tržište EU-a za financijske usluge bez ikakve razlike, posebno u području suzbijanja pranja novca i financiranja terorizma, i i
 - (b) odredbama akata EU-a koje se primjenjuju na određeni segment ili segmente unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge iz članka 4. stavka 1. ovog Okvirnog protokola.

¹ SL EU L 225, 30.7.2014., str. 1.

2. Usklađenost zakonodavstva i regulatornog okvira pridružene države s odgovarajućom pravnom stečevinom EU-a može se ocijeniti uz pomoć trećih strana na nacionalnoj ili međunarodnoj razini. Europska komisija utvrđuje zadaće koje se obavljaju u okviru ocjenjivanja usklađenosti i obavještuje pridruženu državu o relevantnom postupku nabave i njegovim rezultatima.
3. Troškove ocjenjivanja u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

ČLANAK 10.

Ocjenjivanje nadzorne infrastrukture pridružene države

1. Ocjenjivanje nadzorne infrastrukture obuhvaća neovisnost, stabilnost, djelotvornost i učinkovitost nadzornog okvira pridružene države. Obuhvaća i nadzor aktivnosti suzbijanja pranja novca u pridruženoj državi, uključujući postojanje i pravilno funkcioniranje financijsko-obavještajne jedinice.
2. Ocjenjivanje provode nadzorna tijela EU-a u suradnji s relevantnim nadležnim tijelima država članica EU-a. Nadzorna tijela EU-a utvrđuju kriterije i metodologiju ocjenjivanja i o tome obavještavaju Europsku komisiju i pridruženu državu.

3. Pri ocjenjivanju iz stavka 1. nadzorna tijela EU-a mogu, prema potrebi, zatražiti pomoć trećih strana na nacionalnoj ili međunarodnoj razini.
4. Troškove ocjenjivanja u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

ČLANAK 11.

Ishod evaluacije

1. Po završetku revizije financijskog sektora pridružene države iz članka 8. ovog Okvirnog protokola nadzorna tijela EU-a Europskoj komisiji dostavljaju mišljenje u kojem navode ocjenu financijskog sektora pridružene države.
2. Po završetku ocjenjivanja nadzorne infrastrukture pridružene države iz članka 10. ovog Okvirnog protokola nadzorna tijela EU-a Europskoj komisiji dostavljaju mišljenje u kojem navode ocjenu nadzornog okvira pridružene države.
3. Europska komisija, uzimajući u obzir mišljenja iz stavaka 1. i 2. ovog članka, kao i ocjenu provedbe i primjene zakonodavstva EU-a iz članka 9. ovog Okvirnog protokola, daje preporuku zajedničkom pododboru za financijske usluge.

Tom se preporukom utvrđuje treba li pridruženoj državi odobriti pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge odnosno jednom ili više njegovih tržišnih segmenata, vodeći računa o sljedećem:

- (a) ako se pregledom bilance ili kvalitete imovine iz članka 8. stavka 1. točke (b) ovog Okvirnog protokola utvrde rizici za pravilno funkcioniranje unutarnjeg tržišta EU-a, pristup odgovarajućem segmentu ili segmentima unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge ne odobrava se dok se ti rizici na odgovarajući način ne otklone;
- (b) ako je ocjena sustava osiguranja depozita, sustava osiguranja jamstava ili fondova za sanaciju iz članka 8. stavka 2. ovog Okvirnog protokola negativna, pristup segmentu bankarstva ili segmentu osiguranja i reosiguranja ne odobrava se dok se ti nedostaci na odgovarajući način ne otklone;
- (c) ako se u okviru ocjenjivanja provedbe i primjene pravne stečevine EU-a utvrde nedostaci u jednom ili više područja, pristup odgovarajućem segmentu ili segmentima unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge, kako je navedeno u članku 4. stavku 1. ovog Okvirnog protokola, ne odobrava se dok se ti nedostaci na odgovarajući način ne otklone;
- (d) ako se u okviru ocjenjivanja nadzorne infrastrukture pridružene države utvrde nedostaci, pristup odgovarajućem segmentu ili segmentima unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge, kako je navedeno u članku 4. stavku 1. ovog Okvirnog sporazuma, ne odobrava se dok se ti nedostaci na odgovarajući način ne otklone.

4. Ako je njezina preporuka o pristupu tržištu iz stavka 3. negativna, Europska komisija obavješćuje zajednički pododbor za financijske usluge o smjernicama i mjerama koje pridružena država treba provesti kako bi otklonila utvrđene nedostatke. Pridružena država ne može podnijeti novi zahtjev za evaluaciju radi dobivanja pristupa tržištu prije isteka godine dana od izdavanja Komisijinih smjernica. Nakon podnošenja novog zahtjeva, pridružena država dostavlja dokaz o postupanju u skladu s propisanim smjernicama i provedbi potrebnih mjera.

DIO III.

PRAĆENJE

ČLANAK 12.

Praćenje provedbe i primjene prava EU-a u pridruženoj državi

1. Nakon što zajednički odbor u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola pridruženoj državi proširi pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge odnosno jednom ili više njegovih segmenata, Europska komisija za cijelog trajanja tog pristupa tržištu provodi evaluaciju trajne usklađenosti zakonodavstva pridružene države s odgovarajućom pravnom stečevinom EU-a. Praćenje se provodi u skladu s člankom 9. ovog Okvirnog protokola.
2. Europska komisija dostavlja rezultate naknadnog praćenja zajedničkom pododboru za financijske usluge, uključujući sve preporuke za otklanjanje nedostataka utvrđenih tijekom postupka praćenja. Pridružena država provodi preporuke u roku utvrđenom u samim preporukama.

3. Ako se praćenjem provedbe i primjene pravne stečevine EU-a utvrde znatni nedostaci u jednom ili više područja, EU ima pravo suspendirati primjenu ovog Okvirnog protokola u odnosu na predmetni segment ili segmente financijskih usluga. Uvjeti i postupak suspenzije utvrđeni su u člancima 18. i 19. ovog Okvirnog protokola.
4. Troškove redovitog praćenja u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

ČLANAK 13.

Praćenje nadzorne infrastrukture pridružene države

1. Nakon što zajednički odbor u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola proširi pridruženoj državi pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge odnosno jednom ili više njegovih segmenata, ocjenjivanje nadzorne infrastrukture pridružene države provodi se u skladu s člankom 10. ovog Okvirnog protokola. To se ocjenjivanje organizira svake dvije godine, osim ako Europska komisija utvrdi drukčije.
2. Europska komisija dostavlja rezultate ocjenjivanja zajedničkom pododboru za financijske usluge, uključujući sve preporuke nadzornih tijela EU-a za otklanjanje nedostataka utvrđenih tijekom tog praćenja.
3. Pridružena država provodi preporuke iz stavka 2. u roku navedenom u tim preporukama. Nadzorna tijela EU-a provjeravaju jesu li te preporuke u potpunosti provedene.

4. Ako pridružena država u određenom roku ne otkloni nedostatke utvrđene u preporukama nakon ocjenjivanja, EU ima pravo suspendirati primjenu ovog Okvirnog protokola u odnosu na predmetni segment ili segmente financijskih usluga. Uvjeti i postupak suspenzije utvrđeni su u člancima 18. i 19. ovog Okvirnog protokola.
5. Troškove redovitog praćenja u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

DIO IV.

SURADNJA S NADZORNIM TIJELIMA EU-a

ČLANAK 14.

Nadzorna tijela EU-a – opće ovlasti

1. U odnosu na sektor financijskih usluga i nadležna tijela pridružene države, nadzorna tijela EU-a imaju sve ovlasti koje su im dodijeljene uredbama o njihovu osnivanju, relevantnim sektorskim zakonodavstvom EU-a i ovim Okvirnim protokolom.
2. Ovlasti nadzornih tijela EU-a uključuju ovlast za donošenje odluka i preporuka upućenih pružateljima financijskih usluga ili nadležnim tijelima pridružene države kako bi se osiguralo pravilno funkcioniranje unutarnjeg tržišta EU-a, zaštita potrošača, ulagatelja i drugih relevantnih dionika ili zaštita stabilnosti i cjelovitosti unutarnjeg tržišta EU-a. Te se ovlasti izvršavaju uz savjetovanje s financijskim nadzornim tijelima pridružene države.
3. Pridružena država omogućuje nadzornim tijelima EU-a da učinkovito izvršavaju ovlasti u okviru svoje nadležnosti i na odgovarajući način doprinosi njihovim proračunskim potrebama. Nadležna tijela pridružene države surađuju s nadzornim tijelima EU-a u izvršavanju ovlasti u okviru njihove nadležnosti i poduzimaju sve potrebne mjere kako bi osigurala učinkovitu i dosljednu provedbu svih odluka i preporuka tih nadzornih tijela.

4. U područjima u kojima nadzorna tijela EU-a imaju izravne nadzorne mandate ili ovlasti za izravnu intervenciju, njihove su odluke pravno obvezujuće i izravno se primjenjuju u pridruženoj državi bez potrebe za potvrdom nadležnog tijela pridružene države.

ČLANAK 15.

Nadzorna tijela EU-a – ovlasti za izvanredne situacije

1. U slučaju nepovoljnih kretanja u financijskom sektoru pridružene države koja bi mogla utjecati na stabilnost ili integritet financijskog sektora EU-a odnosno jedne od njegovih država članica ili naštetiti potrošačima, ulagateljima ili drugim relevantnim dionicima u EU-u, ili ako se pojave novi rizici zbog sudjelovanja poduzeća sa sjedištem u pridruženoj državi u aktivnostima s mogućim prekograničnim posljedicama, nadzorna tijela EU-a ovlaštena su donositi odluke koje se odnose na pružatelje financijskih usluga sa sjedištem u pridruženoj državi kojima se:

- (a) zabranjuje preuzimanje rizika osiguranja novog poduzeća ili ugovaranje novih klijenata, u slučaju problematičnog poslovanja ili boniteta;
- (b) zabranjuje slobodno raspolaganje imovinom;
- (c) izdaje nalog za sankcije.

2. U slučaju kršenja prava EU-a, prijevara ili ozbiljnih problema zbog financijskog stanja, poslovnog modela, usklađenosti s propisima o suzbijanju pranja novca i financiranja terorizma, ispunjenja uvjeta o stručnosti i primjerenosti ili postupanja prema klijentima ili potencijalnim klijentima pružatelja financijskih usluga, nadzorna tijela EU-a donose odluku o suspenziji odobrenja izdanog pružatelju financijskih usluga, koja se upućuje relevantnom nadležnom tijelu pridružene države.

3. Nadzorna tijela EU-a donose odluke iz stavaka 1. i 2. samo ako utvrde da nadzorna tijela pridružene države nisu pravodobno ni učinkovito izvršavala svoje ovlasti. Te su odluke pravno obvezujuće i izravno se primjenjuju u pridruženoj državi.

ČLANAK 16.

Uloga pridružene države

Nadležna tijela pridružene države imaju ista prava i obveze u radu nadzornih tijela EU-a i njihova odbora nadzornih tijela kao i nadležna tijela država članica EU-a, uz iznimku prava glasa i ograničenje na odluke koje su izravno upućene njihovu financijskom sektoru ili tijelima.

ČLANAK 17.

Suradnja u području suzbijanja pranja novca

Pridružena država dužna je osigurati punu suradnju s imenovanim tijelima za suzbijanje pranja novca na europskoj razini i sa svim tijelima koja ih naslijede.

DIO V.

ZAŠTITNE MJERE EU-a

ČLANAK 18.

Zaštitne mjere – načela

1. EU može privremeno suspendirati primjenu ovog Okvirnog protokola u odnosu na segment financijskih usluga ili segmente o kojima je riječ, u sljedećim slučajevima:

- (a) tijekom praćenja u skladu s člankom 12. ovog Okvirnog protokola otkriveni su znatni nedostaci u provedbi i primjeni pravne stečevine EU-a;
- (b) tijekom praćenja u skladu s člankom 13. ovog Okvirnog protokola otkriveni su znatni nedostaci u nadzornom okviru pridružene države;
- (c) nadležna tijela pridružene države nedovoljno surađuju u suzbijanju nepravilnosti, prijevara, zlouporabe, pranja novca i financiranja terorizma;
- (d) zaobilazi se ili znatno krši pravna stečevina EU-a u području financijskih usluga.

2. Privremena suspenzija usvaja se u skladu s uvjetima i postupkom koji su utvrđeni u članku 19. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 19.

Zaštitne mjere – postupci

1. Odstupajući od članka 90. Okvirnog sporazuma, ako smatra da postoji jedna ili više situacija iz članka 18. stavka 1. ovog Okvirnog protokola, EU o tome obavještuje pridruženu državu i upućuje predmet zajedničkom odboru.
2. Zajednički odbor sastaje se bez odgode, a u svakom slučaju najkasnije mjesec dana nakon što mu je predmet upućen. Pridružene stranke dostavljaju zajedničkom odboru sve korisne informacije kako bi mu se omogućilo temeljito ispitivanje situacije. Zajednički odbor ispituje sve mogućnosti za pronalaženje rješenja u skladu s ovim Sporazumom i prema potrebi može o tome donijeti odluku.
3. Ako zajednički odbor ne pronade rješenje za situacije iz članka 18. stavka 1. u roku od tri mjeseca od datuma prvog sastanka iz stavka 2., EU obavještuje pridruženu državu o predloženom rješenju utvrđenog problema.

4. Ako pridružena država u roku od tri mjeseca ne postupi u skladu s rješenjem koje je predložio EU, EU suspendira primjenu ovog Okvirnog protokola u odnosu na predmetne segmente ili segmente financijskih usluga sve dok pridružena država ne otkloni utvrđeni nedostatak. Pridružene stranke nastavljaju sudjelovati u redovitom dijalogu kako bi pronašle zajednički prihvatljivo rješenje.

5. Nakon suspenzije primjene ovog Okvirnog protokola, pridružena država može to pitanje uputiti Sudu EU-a. Ako pridružena država planira pokrenuti postupak pred Sudom EU-a u skladu s ovim stavkom, o tome odmah i u pisanom obliku obavješćuje EU i dostavlja sve relevantne informacije.

DIO VI.

INSTITUCIONALNE ODREDBE

ČLANAK 20.

Pododbori za financijske usluge

1. Odstupajući od članka 76. stavka 8. Okvirnog sporazuma, osnivaju se dva pododbora za financijske usluge između:

- (a) EU-a, koji predstavlja Komisija, i Andore, koju predstavlja njezino tijelo nadležno za politiku financijskih usluga; i
- (b) EU-a, koji predstavlja Komisija, i San Marina, koji predstavlja njegovo tijelo nadležno za politiku financijskih usluga.

Za potrebe ovog Okvirnog protokola svako upućivanje na pododbor za financijske usluge tumači se kao upućivanje na svaki od tih zajedničkih pododbora.

2. Pododbori za financijske usluge obavljaju sljedeće funkcije:

- (a) nadziru provedbu ovog Okvirnog protokola, kako se primjenjuje na temelju protokola pridruženih država i odgovarajućih odredaba iz priloga IX., XII. i XXII. tim protokolima pridruženih država;

- (b) sastavljaju sljedeće preporuke za zajedničke odbore:
 - i. preporuke za izmjenu Priloga IX. protokolima pridruženih država u skladu s člankom 81. Okvirnog sporazuma;
 - ii. preporuke za proširenje pristupa tržištu na unutarnje tržište EU-a za financijske usluge odnosno jedan ili više njegovih segmenata, u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola;
 - iii. druge preporuke;
 - (c) prema potrebi sastavljaju preporuke za Odbor za pridruživanje;
 - (d) preuzimaju sve druge funkcije i odgovornosti koje su im dodijeljene drugim člancima ovog Okvirnog protokola.
3. Europska komisija može pozvati nadzorna tijela EU-a da prisustvuju sastancima pododbora za financijske usluge i sudjeluju u relevantnim tehničkim raspravama.
4. Ako se izmjene Priloga IX. protokolima pridruženih država odnose na obje pridružene države, dva pododbora za financijske usluge obavljaju svoje zadaće na zajedničkim sastancima i na temelju usklađenih prijedloga.
5. Pododbori za financijske usluge sastaju se jedanput godišnje ili u drugim vremenskim razmacima koje odrede njihovi članovi. Sastanci se mogu održavati pomoću tehnoloških sredstava koja su pridruženim strankama na raspolaganju.

DIO VII.

ZAVRŠNE ODREDBE

ČLANAK 21.

Poslovi središnjih banaka i monetarnih tijela

Odredbe ovog Sporazuma ne primjenjuju se na poslove koje tijela javne vlasti, središnje banke, monetarna tijela ili drugi subjekti u vlasništvu ili pod kontrolom pridružene stranke obavljaju pri provedbi monetarne ili tečajne politike.

OKVIRNI PROTOKOL 4

O PRAVILIMA TRŽIŠNOG NATJECANJA KOJA SE PRIMJENJUJU NA PODUZETNIKE

ČLANAK 1.

Od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma, na sporazume, odluke i usklađena postupanja koji već postoje na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma i obuhvaćeni su člankom 38. stavkom 1.

Okvirnog sporazuma ne primjenjuje se zabrana utvrđena u tom stavku ako se ti sporazumi, odluke ili postupanja izmijene u roku od dvanaest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma kako bi se ispunili uvjeti sadržani u skupnim izuzećima predviđenima u Prilogu XIV. protokolu pridružene države.

ČLANAK 2.

Od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma, na sporazume, odluke udruženja poduzetnika i usklađena postupanja koji već postoje na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma i obuhvaćeni su člankom 38. stavkom 1. Okvirnog sporazuma ne primjenjuje se zabrana utvrđena u tom stavku ako se ti sporazumi, odluke ili postupanja izmijene u roku od dvanaest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma kako više ne bi podlijegali toj zabrani.

OKVIRNI PROTOKOL 5

O SURADNJI U PODRUČJU STATISTIKE

ČLANAK 1.

Predmet

1. Ovaj se Okvirni protokol primjenjuje na suradnju pridruženih stranaka u području statistike kako bi se osigurala izrada i diseminacija dosljednih i usporedivih statističkih podataka za opisivanje i praćenje svih gospodarskih, socijalnih i okolišnih politika relevantnih za njihovu suradnju.
2. U tu svrhu pridružene stranke razvijaju i primjenjuju usklađene metode, definicije i klasifikacije, kao i zajedničke programe i postupke za organizaciju statističke obrade na odgovarajućim administrativnim razinama i u skladu s ovim Okvirnim protokolom.
3. Statistike pridruženih stranaka izrađuju se tako da budu nepristrane, pouzdane, objektivne, znanstveno neovisne, troškovno učinkovite i povjerljive. Izrada statistika ne smije uzrokovati prekomjerno opterećenje za gospodarske subjekte.

ČLANAK 2.

Pododbori za statistiku

1. Odstupajući od članka 76. stavka 8. prve rečenice Okvirnog sporazuma, osnivaju se dva pododbora za statistiku između:

- (a) EU-a, koji predstavlja Europska komisija, i Andore, koju predstavljaju njezina tijela nadležna za suradnju u području statistike; i
- (b) EU-a, koji predstavlja Europska komisija, i San Marina, koji predstavljaju njegova tijela nadležna za suradnju u području statistike.

Za potrebe ovog Okvirnog protokola svako upućivanje na pododbor za statistiku smatra se upućivanjem na svaki od tih pododbora za statistiku.

2. Pododbori za statistiku nadležni su za upravljanje ovim Okvirnim protokolom i osiguravaju njegovu pravilnu provedbu. U tu svrhu daju preporuke i donose odluke u slučajevima predviđenima u ovom Okvirnom protokolu. Pododbori za statistiku donose odluke konsenzusom.

3. Za potrebe ovog Okvirnog protokola, pododbori za statistiku i Odbor za europski statistički sustav osnovan Uredbom (EZ) br. 223/2009 Europskog parlamenta i Vijeća¹ organiziraju svoje zadaće na kombiniranim sastancima.
4. Pododbori za statistiku sastaju se prema potrebi. Svaka pridružena stranka može zatražiti sastanak relevantnog pododbora za statistiku. Pododbori za statistiku mogu donositi odluke o osnivanju radnih skupina koje im mogu pomagati u obavljanju njihovih zadaća.
5. Pridružena stranka može u relevantnom pododboru za statistiku u svakom trenutku postaviti pitanje o sadržaju ovog Protokola.
6. U svakoj odluci pododbora za statistiku navodi se datum njezine provedbe. Takva se odluka, prema potrebi, dostavlja na odobrenje u skladu s poslovníkom pododbora za statistiku, u skladu s kojim stupa na snagu.

¹ Uredba (EZ) br. 223/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 2009. o europskoj statistici i stavljanju izvan snage Uredbe (EZ, Euratom) br. 1101/2008 Europskog parlamenta i Vijeća o dostavi povjerljivih statističkih podataka Statističkom uredu Europskih zajednica, Uredbe Vijeća (EZ) br. 322/97 o statistici Zajednice i Odluke Vijeća 89/382/EEZ, Euratom o osnivanju Odbora za statistički program Europskih zajednica (SL L 87, 31.3.2009., str. 164.).

ČLANAK 3.

Suradnja u području statistike

1. Europski statistički program iz članka 13. Uredbe (EZ) br. 223/2009 osnova je za aktivnosti u području statistike koje svaka pridružena država provodi za relevantna vremenska razdoblja obuhvaćena svakim programom. Sva glavna područja i statistički sadržaji europskog statističkog programa smatraju se značajnima za suradnju u području statistike utvrđenu u ovom Okvirnom protokolu, a sve pridružene države mogu u potpunosti sudjelovati u njima.
2. Pododbori za statistiku svake godine izrađuju posebne godišnje statističke programe EU-a/pridruženih država („EU/Andora” i „EU/San Marino”) kao dio godišnjeg programa rada koji Europska komisija sastavlja u skladu s poglavljem III. Uredbe (EZ) br. 223/2009, i usporedno s tim programom. Svaki takav godišnji statistički program odobrava relevantni pododbor za statistiku. U tom se programu osobito navode aktivnosti za relevantne teme programa, kojima se za njegova trajanja daje prioritet u okviru suradnje EU-a i pridružene države u području statistike.
3. Statistički podaci pridruženih država dostavljaju se Eurostatu radi pohrane, obrade i diseminacije. U tu svrhu nacionalni zavodi za statistiku pridruženih država blisko surađuju s Eurostatom kako bi se osiguralo pravilno odašiljanje i diseminacija podataka iz tih država raznim skupinama korisnika uobičajenim kanalima za diseminaciju, kao dio statistike EU-a/pridružene države. Postupanje sa statističkim podacima pridruženih država uređeno je Uredbom (EZ) br. 223/2009.

4. Svaki pododbor za statistiku ispituje napredak postignut u okviru relevantnih aktivnosti EU-a/pridruženih država u području statistike. Odbor osobito utvrđuje jesu li ostvareni ciljevi, prioriteti i aktivnosti planirani u prve tri godine primjene ovog Okvirnog protokola. Utvrđuje i je li relevantnost iz članka 1. stavka 1. ovog Okvirnog protokola na primjeren način navedena u sadržaju Priloga XXI. odgovarajućem protokolu pridružene države.

ČLANAK 4.

Sudjelovanje

1. Subjekti s poslovnim nastanom u pridruženim državama imaju pravo sudjelovati u posebnim programima EU-a koje provodi Eurostat, uz ista ugovorna prava i obveze kao i subjekti s poslovnim nastanom u EU-u.
2. Nacionalni stručnjaci iz pridruženih država mogu biti upućeni na rad u Europskoj komisiji („Eurostat”). Troškove upućivanja tih nacionalnih stručnjaka u Europsku komisiju („Eurostat”), uključujući plaće, troškove socijalnog osiguranja, mirovine, dnevnice i putne troškove, u cijelosti snosi pridružena država koja ih upućuje.
3. Subjekti s poslovnim nastanom u EU-u imaju pravo sudjelovati u posebnim programima koje provode zavodi za statistiku pridruženih država, s istim ugovornim pravima i obvezama kao i subjekti s poslovnim nastanom u pridruženim državama.

ČLANAK 5.

Drugi oblici suradnje

1. Prijenos tehnologije u području statistike između nacionalnih zavoda za statistiku svake pridružene države i Eurostata moguć je na temelju međusobnog dogovora.
2. Ne dovodeći u pitanje posebne odredbe i dogovore iz odjeljka S Priloga XI. svakom protokolu pridružene države, pridružene stranke mogu razmjenjivati sve informacije u području statistike.
3. Nacionalni zavodi za statistiku pridruženih stranaka mogu međusobno razmjenjivati službenike. I nacionalni zavodi za statistiku država članica EU-a mogu razmjenjivati službenike s pridruženim državama. O uvjetima te razmjene dogovaraju se izravno uključeni nacionalni zavodi za statistiku.

ČLANAK 6.

Financijske odredbe

1. Kako bi pokrile sve troškove sudjelovanja, pridružene države svake godine financijski doprinose europskom statističkom programu.
2. Pravila kojima se uređuje financijski doprinos pridruženih država utvrđena su u članku 68. Okvirnog sporazuma.

OKVIRNI PROTOKOL 6 O ARBITRAŽNIM POSTUPCIMA

POGLAVLJE 1.

UVODNE ODREDBE

ČLANAK 1.

Područje primjene

Ako bilo koja pridružena stranka uputi spor na arbitražu u skladu s člankom 90. stavkom 8., člankom 97. stavkom 9. ili člankom 98. stavkom 6. Okvirnog sporazuma, primjenjuje se ovaj Okvirni protokol.

ČLANAK 2.

Definicije

Za potrebe ovog Okvirnog protokola:

- (a) „tužitelj” znači pridružena stranka koja upućuje spor na arbitražu;
 - (b) „tuženik” znači pridružena stranka koja je poduzela:
 - i. kompenzacijske mjere u skladu s člankom 90. stavkom 7. Okvirnog sporazuma;
 - ii. zaštitne mjere u skladu s člankom 97. stavkom 1. Okvirnog sporazuma;
 - iii. hitne zaštitne mjere u skladu s člankom 97. stavkom 5. Okvirnog sporazuma;
 - iv. mjere za uspostavu ravnoteže u skladu s člankom 97. stavkom 8. Okvirnog sporazuma;
 - v. zaštitne mjere u skladu s člankom 98. stavkom 1. Okvirnog sporazuma;
- ili
- vi. mjere za uspostavu ravnoteže u skladu s člankom 98. stavkom 5. Okvirnog sporazuma;

- (c) „zastupnik pridružene stranke” znači službenik ili druga osoba koju je pridružena stranka imenovala svojim zastupnikom u sporu iz članka 90. stavka 8., članka 97. stavka 9. ili članka 98. stavka 6. Okvirnog sporazuma;
- (d) „savjetnik” znači osoba koju je pridružena stranka imenovala da je savjetuje ili joj pomaže u postupcima pred arbitražnim vijećem;
- (e) „pomoćnik” znači osoba koja u skladu s uvjetima svojeg imenovanja i pod vodstvom i nadzorom člana arbitražnog vijeća za njega provodi istraživanja ili mu pomaže;
- (f) „kandidat” znači svaka osoba čije je ime na popisu iz članka 4. stavka 1. Okvirnog sporazuma i koja se na temelju tog članka razmatra pri odabiru člana arbitražnog vijeća.

ČLANAK 3.

Pisarnica i tajnička potpora

Na pisani zahtjev pridruženih stranaka ili arbitražnog vijeća, Međunarodni ured Stalnog arbitražnog suda u Haagu („Stalni arbitražni sud”) djeluje kao pisarnica i pruža odgovarajuću tajničku potporu arbitražnom vijeću.

ČLANAK 4.

Popis osoba koje su voljne i mogu biti članovi arbitražnog vijeća

1. Svaki zajednički odbor sastavlja popis 15 osoba koje su voljne i mogu biti članovi arbitražnog vijeća. U tu svrhu svaka pridružena stranka predlaže pet osoba. Osim toga, pridružene stranke zajednički predlažu pet osoba za obavljanje dužnosti predsjednika arbitražnog vijeća. Zajednički odbori brinu za to da ti popisi u svakom trenutku ispunjavaju zahtjeve iz stavka 2.
2. Popis sastavljen u skladu sa stavkom 1. sadržava samo osobe neupitne neovisnosti, koje posjeduju kvalifikacije potrebne za imenovanje na najvišu sudsku dužnost u svojim državama ili koje su priznati pravni stručnjaci i imaju stručna znanja ili iskustvo u području prava Unije i međunarodnog javnog prava. Ti popisi ne smiju uključivati osobe koje su članovi, dužnosnici ili drugi službenici institucija EU-a, vlade države članice EU-a ili vlade pridružene države.

POGLAVLJE 2.

OBAVIJESTI

ČLANAK 5.

Dostava obavijesti

1. Arbitražno vijeće šalje sve zahtjeve, obavijesti, pisane podneske i druge dokumente objema pridruženim strankama istodobno.
2. Presliku zahtjeva, obavijesti, pisanog podneska ili drugog dokumenta koji upućuje arbitražnom vijeću pridružena stranka istodobno šalje i drugoj stranki.
3. Presliku zahtjeva, obavijesti, pisanog podneska ili drugog dokumenta koji upućuje drugoj stranki pridružena stranka istodobno šalje i arbitražnom vijeću.
4. Sve obavijesti iz stavaka od 1. do 3. dostavljaju se elektroničkom poštom ili, ovisno o slučaju, kojim drugim telekomunikacijskim sredstvom koje omogućuje dokaz o slanju obavijesti. Osim ako se dokaže suprotno, smatra se da je obavijest dostavljena na dan slanja. Sve obavijesti upućuju se Pravnoj službi Europske komisije i Misiji predmetne pridružene države u EU-u.

ČLANAK 6.

Obavijest o arbitraži

1. Smatra se da arbitražni postupak započinje na dan kad tuženik primi obavijest o arbitraži. Obavijest o arbitraži šalje se i Stalnom arbitražnom sudu.

2. Obavijest o arbitraži sadržava sljedeće elemente:

- (a) zahtjev za upućivanje spora na arbitražu;
- (b) imena i adrese pridruženih stranaka;
- (c) imena i adrese njihovih zastupnika i savjetnika;
- (d) pravnu osnovu postupka: članak 90. stavak 8., članak 97. stavak 9. ili članak 98. stavak 6. Okvirnog sporazuma;
- (e) navođenje nekih od sljedećih mjera:
 - i. kompenzacijske mjere iz članka 90. stavka 7. Okvirnog sporazuma;
 - ii. zaštitnih mjera iz članka 97. stavka 1. Okvirnog sporazuma;

- iii. hitne zaštitne mjere iz članka 97. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
 - iv. mjere za uspostavu ravnoteže iz članka 97. stavka 8. Okvirnog sporazuma;
 - v. zaštitne mjere iz članka 98. stavka 1. Okvirnog sporazuma;
 - vi. mjere za uspostavu ravnoteže iz članka 98. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
- (f) navođenje pravila koje je predmet spora ili se na njega odnosi;
 - (g) kratak opis spora;
 - (h) prijedlog za imenovanje člana arbitražnog vijeća.
3. Spor koji se odnosi na pitanje je li obavijest o arbitraži u skladu sa zahtjevima ovog Okvirnog protokola ne sprečava osnivanje arbitražnog vijeća. Konačnu odluku u takvom sporu donosi arbitražno vijeće.

ČLANAK 7.

Odgovor na obavijest o arbitraži

1. U roku od 20 dana od primitka obavijesti o arbitraži tuženik je dužan tužitelju i Stalnom arbitražnom sudu poslati odgovor koji sadržava:

- (a) imena i adrese pridruženih stranaka;
- (b) imena i adrese njihovih zastupnika i savjetnika;
- (c) odgovor na elemente obavijesti o arbitraži kako je predviđeno u članku 6. stavku 2. točkama od (d) do (g) ovog Okvirnog protokola;
- (d) prijedlog za imenovanje člana arbitražnog vijeća.

2. Spor koji se odnosi na činjenicu da tuženik nije odgovorio na obavijest o arbitraži ili odgovor nije bio potpun i pravodoban, nije prepreka za osnivanje arbitražnog vijeća. Konačnu odluku u takvom sporu donosi arbitražno vijeće.

POGLAVLJE 3.

ARBITRAŽNO VIJEĆE

ČLANAK 8.

Osnivanje arbitražnog vijeća

1. To se vijeće sastoji od tri člana.
2. Arbitražno vijeće osniva se u skladu sa stavcima 3. i 4. ovog članka u roku od 30 dana od datuma dostave obavijesti o arbitraži u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola.
3. Pridružene stranke predlažu po jednog člana arbitražnog vijeća među osobama s popisa sastavljenog u skladu s člankom 4. stavkom 1. ovog Okvirnog protokola. Predsjednika sporazumno biraju članovi arbitražnog vijeća s popisa osoba koje su pridružene stranke zajednički predložile za obavljanje dužnosti predsjednika.

Ako se članovi arbitražnog vijeća ne mogu dogovoriti o odabiru predsjednika u roku iz stavka 2. ovog članka, svaka pridružena stranka može od glavnog tajnika Stalnog arbitražnog suda zatražiti da predsjednika odabere ždrijebom s popisa osoba koje su pridružene stranke zajednički predložile za predsjednika.

4. Glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda u roku od pet dana od zahtjeva iz stavka 3. odlučuje o odabiru iz druge točke stavka 3. Zastupnici pridruženih stranaka imaju pravo prisustvovati odabiru.
5. Datum osnivanja arbitražnog vijeća datum je na koji je predsjednik odabran i na koji je prihvatio imenovanje.
6. Ako popis iz članka 4. stavka 1. ovog Okvirnog protokola nije sastavljen do isteka roka iz stavka 2. ovog članka, svaka pridružena stranka u roku od pet dana imenuje po jednu osobu za člana arbitražnog vijeća. Ako su osobe predložene u skladu s člankom 4. stavkom 1. ovog Okvirnog protokola, članovi se imenuju s tog popisa osoba. Predsjednika se tada imenuje u skladu s postupkom utvrđenim u stavku 3. ovog članka. Ako pridružene stranke u roku od dodatnih pet dana zajednički ne predlože barem jednu osobu za predsjednika, glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda nakon savjetovanja s pridruženim strankama u roku od pet dana predlaže predsjednika koji ispunjava zahtjeve iz članka 4. stavka 2. ovog Okvirnog protokola. Ako nijedna od pridruženih stranaka u roku od pet dana ne uloži prigovor na taj prijedlog, imenuje se osoba koju je predložio glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda.
7. Ako se arbitražno vijeće ne osnuje u roku od tri mjeseca od datuma zahtjeva podnesenog u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola, glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda u roku od 15 dana od zahtjeva bilo koje pridružene stranke i nakon savjetovanja s pridruženim strankama za članove arbitražnog vijeća imenuje osobe koje ispunjavaju uvjete iz članka 4. stavka 2. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 9.

Neovisnost i imunitet članova arbitražnog vijeća

1. Članovi arbitražnog vijeća su neovisni, nastupaju u vlastito ime i ne primaju naputke od nijedne organizacije ili vlade.
2. Članovi arbitražnog vijeća od njegova osnivanja uživaju imunitet od pravnih postupaka u EU-u i pridruženim državama koji se odnose na njihovo obnašanje funkcija u tom arbitražnom vijeću.

ČLANAK 10.

Opoziv članova arbitražnog vijeća

1. Pridružena stranka koja namjerava zatražiti opozivi člana arbitražnog vijeća dužna je o tome izvijestiti u roku od 15 dana od datuma primitka obavijesti o imenovanju tog člana odnosno u roku od 30 dana od datuma saznanja o okolnostima koje dovode u pitanje ispunjenje zahtjeva iz članka 9. stavka 1. ovog Okvirnog protokola.
2. Obavijest o opozivu šalje se drugoj pridruženoj stranci, članu vijeća čiji se opoziv traži, drugim članovima arbitražnog vijeća i Stalnom arbitražnom sudu. U obavijesti se navode razlozi za opoziv.
3. Ako pridružena stranka zatraži opoziv člana arbitražnog vijeća, druga pridružena stranka može prihvatiti taj opoziv. Član arbitražnog vijeća čiji se opoziv traži može se i povući. To prihvatanje ili povlačenje ne podrazumijeva priznavanje razloga za opoziv.

4. Ako u roku od 15 dana od datuma obavijesti o opozivu druga pridružena stranka ne prihvati opoziv ili se ne povuče član arbitražnog vijeća čiji se opoziv traži, stranka koja traži opoziv člana arbitražnog vijeća može od glavnog tajnika Stalnog arbitražnog suda zatražiti da donese odluku o opozivu.

5. Pri donošenju odluke o opozivu glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda navodi razloge za odluku, osim ako se pridružene stranke slože da se razlozi ne navode.

ČLANAK 11.

Zamjena članova arbitražnog vijeća

1. Ako je tijekom arbitražnog postupka potrebno zamijeniti člana arbitražnog vijeća kako je predviđeno u poglavlju 5. ovog Okvirnog protokola, zamjenik se imenuje ili odabire u skladu s člankom 8. stavkom 3. ovog Okvirnog protokola. Ta se odredba primjenjuje čak i ako pridružena stranka nije iskoristila pravo imenovanja ili sudjelovanja u imenovanju člana arbitražnog vijeća kojeg treba zamijeniti.

2. Ako se član arbitražnog vijeća zamijeni, postupak se nastavlja u fazi u kojoj je član arbitražnog vijeća koji je zamijenjen prestao obavljati svoje dužnosti, osim ako arbitražno vijeće odluči drukčije.

ČLANAK 12.

Rad arbitražnog vijeća

1. Predsjednik arbitražnog vijeća predsjedava svim sastancima tog vijeća. Arbitražno vijeće može svojem predsjedniku delegirati ovlast za donošenje administrativnih i postupovnih odluka.
2. Ako ovim Okvirnim protokolom nije predviđeno drukčije, postupci i vijećanja arbitražnog vijeća mogu se provoditi bilo kojim komunikacijskim sredstvima.
3. U vijećanju arbitražnog vijeća mogu sudjelovati samo članovi tog vijeća. Međutim, arbitražno vijeće može dopustiti da tom vijećanju prisustvuju pomoćnici.
4. Sastavljanje odluke u isključivoj je nadležnosti članova arbitražnog vijeća i ne delegira se drugim osobama.
5. Ako se pojavi postupovno pitanje koje nije obuhvaćeno ovim Okvirnim protokolom, arbitražno vijeće nakon savjetovanja s pridruženim strankama može odlučiti o postupku koji treba primijeniti, pod uvjetom da je taj postupak u skladu s ovim Okvirnim protokolom.
6. Ako smatra da je potrebna izmjena nekog roka iz ovog Okvirnog protokola ili neka druga postupovna ili administrativna prilagodba, arbitražno vijeće nakon savjetovanja s pridruženim strankama pisanim putem obavješćuje pridružene stranke o razlozima te izmjene ili prilagodbe te o roku ili potrebnoj prilagodbi.

POGLAVLJE 4.

IZRAČUN ROKOVA

ČLANAK 13.

Izračun rokova

1. Svaki rok predviđen ovim Okvirnim protokolom teče od sljedećeg dana nakon dana primitka obavijesti. Ako zadnji dan roka pada na vikend ili službeni praznik za Europsku komisiju ili predmetnu pridruženu državu, rok teče do sljedećeg radnog dana. Službeni praznici koji padaju unutar roka uključuju se u izračun.
2. Ako je zadnji dan za dostavu dokumenta dan vikenda ili službeni praznik za Europsku komisiju ili predmetnu pridruženu državu, taj se dokument može dostaviti sljedećeg radnog dana Europske komisije ili predmetne pridružene države, ovisno o slučaju.

POGLAVLJE 5.

ARBITRAŽNI POSTUPAK

ČLANAK 14.

Opće odredbe

Arbitražno vijeće jamči jednako postupanje prema strankama i svakoj pridruženoj stranci pruža mogućnost da u bilo kojoj fazi postupka iznese svoj slučaj. Vijeće provodi svoje postupke na način kojim se sprečavaju nepotrebna kašnjenja i troškovi te s ciljem rješavanja sporova između pridruženih stranaka.

ČLANAK 15.

Mjesto arbitraže

Mjesto arbitraže je Haag. U iznimnim okolnostima arbitražno vijeće može se sastati na bilo kojem drugom mjestu koje smatra primjerenim.

ČLANAK 16.

Jezici

1. Postupak pred arbitražnim vijećem vodi se na francuskom i engleskom jeziku.
2. Arbitražno vijeće može naložiti da se uz sve dokumente priložene tužbi ili odgovoru na tužbu i svim dodatnim dokumentima koji su tijekom postupka podneseni na njihovu izvornom jeziku priloži prijevod na jedan od jezika postupka.
3. Svaka pridružena stranka snosi vlastite troškove prijevoda dokumenata podnesenih arbitražnom vijeću koji nisu izvorno sastavljeni na engleskom ili francuskom jeziku te troškove usmenog prevođenja za svoje zastupnike ili savjetnike tijekom rasprave.

ČLANAK 17.

Tužbeni zahtjev

1. Tužitelj u pisanom obliku dostavlja svoj tužbeni zahtjev tuženiku, Stalnom arbitražnom sudu i svakom članu arbitražnog vijeća u roku koji u tu svrhu odredi arbitražno vijeće u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola. Tužitelj može svoju obavijest o arbitraži iz članka 6. ovog Okvirnog protokola smatrati svojim tužbenim zahtjevom, pod uvjetom da ispunjava sve uvjete navedene u stavcima 2. i 3. ovog članka.

2. Tužbeni zahtjev mora sadržavati sljedeće elemente:

- (a) imena i adrese pridruženih stranaka;
- (b) imena i adrese njihovih zastupnika i savjetnika;
- (c) pravnu osnovu postupka: članak 90. stavak 8., članak 97. stavak 9. ili članak 98. stavak 6. Okvirnog sporazuma;

i navođenje jednih od sljedećih mjera:

- i. kompenzacijske mjere iz članka 90. stavka 7. Okvirnog sporazuma;
 - ii. zaštitne mjere iz članka 97. stavka 1. Okvirnog sporazuma;
 - iii. hitne zaštitne mjere iz članka 97. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
 - iv. mjere za uspostavu ravnoteže iz članka 97. stavka 8. Okvirnog sporazuma;
 - v. zaštitne mjere iz članka 98. stavka 1. Okvirnog sporazuma;
 - vi. mjere za uspostavu ravnoteže iz članka 98. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
- (d) izjavu o činjenicama kojima se potkrepljuje zahtjev;

(e) opis spora; i

(f) pravnu osnovu ili argumente na koje se poziva.

3. U tužbenom zahtjevu trebalo bi, kad god je moguće, dostaviti sve dokumente i dokaze na koje se tužitelj poziva ili navesti upućivanje na te dokumente i dokaze.

ČLANAK 18.

Odgovor na tužbu

1. Tuženik svoj odgovor na tužbu u pisanom obliku dostavlja tužitelju, Stalnom arbitražnom sudu i svakom članu arbitražnog vijeća u roku koji u tu svrhu odredi arbitražno vijeće u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola. Tuženik može svoj odgovor na obavijest o arbitraži iz članka 7. ovog Okvirnog protokola smatrati svojim odgovorom na tužbu, ako ispunjava uvjete iz stavka 2. ovog članka.

2. U odgovoru na tužbu odgovara se na elemente navedene u tužbi u skladu s člankom 17. stavkom 2. točkama od (c) do (f) ovog Okvirnog protokola. U odgovoru na tužbu trebalo bi, kad god je moguće, dostaviti sve dokumente i dokaze na koje se tuženik poziva ili navesti upućivanje na te dokumente i dokaze.

ČLANAK 19.

Ostali pisani podnesci

Arbitražno vijeće može odlučiti koje pisane podneske stranke moraju ili mogu podnijeti uz tužbeni zahtjev i odgovor na tužbu. U skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola arbitražno vijeće određuje rok za dostavu tih pisanih podnesaka.

ČLANAK 20.

Rokovi

Rokovi koje arbitražno vijeće odredi za dostavu tužbenog zahtjeva, odgovora na tužbu i svih drugih pisanih podnesaka ne bi trebali biti dulji od 90 dana. Međutim, arbitražno vijeće može produljiti te rokove ako smatra da je takvo produljenje opravdano.

ČLANAK 21.

Privremene mjere

Arbitražno vijeće ne poduzima niti odobrava privremene mjere.

ČLANAK 22.

Dokazi

1. Svaka pridružena stranka dužna je dostaviti dokaze o činjenicama na kojima temelji svoj zahtjev odnosno odgovor.
2. Arbitražno vijeće može u svakom trenutku tijekom postupka zatražiti od pridruženih stranaka da u propisanom roku dostave dodatne dokaze.
3. Arbitražno vijeće utvrđuje dopuštenost, relevantnost i snagu podnesenih dokaza.

ČLANAK 23.

Rasprave

1. Na temelju okvirnog rasporeda utvrđenog u skladu s člankom 28. stavkom 1. ovog Okvirnog protokola predsjednik nakon savjetovanja s pridruženim strankama i drugim članovima arbitražnog vijeća obavješćuje pridružene stranke o datumu, vremenu i mjestu održavanja rasprave. Te se informacije javno objavljuju, osim ako je rasprava zatvorena za javnost.
2. Arbitražno vijeće može u dogovoru s pridruženim strankama odlučiti da neće održati raspravu.

3. Osim ako se pridružene stranke dogovore drukčije, rasprava se održava u prostorijama Stalnog arbitražnog suda u Haagu, u skladu s člankom 15. ovog Okvirnog protokola.
4. Uz suglasnost stranaka, arbitražno vijeće može sazvati dodatne rasprave.
5. Svi članovi arbitražnog vijeća moraju biti prisutni tijekom cijele rasprave.
6. Ako se stranke ne dogovore drukčije, raspravi mogu prisustvovati sljedeće osobe, neovisno o tome je li rasprava otvorena za javnost:
 - (a) zastupnici pridruženih stranaka;
 - (b) savjetnici;
 - (c) pomoćnici;
 - (d) usmeni prevoditelji, pismeni prevoditelji i sudski zapisničari vijeća; i
 - (e) vještaci, koje odredi arbitražno vijeće.
7. Svaka pridružena stranka najkasnije pet dana prije datuma rasprave arbitražnom vijeću i drugoj pridruženoj stranki dostavlja popis imena osoba koje će na raspravi usmeno iznijeti argumente u ime te pridružene stranke te imena drugih zastupnika ili savjetnika koji će prisustvovati raspravi.

8. Osiguravajući tužitelju i tuženiku jednako vrijeme za iznošenje argumenata i odgovora, rasprava se odvija sljedećim redoslijedom:

(a) iznošenje argumenata;

i. argument tužitelja;

ii. argument tuženika;

(b) iznošenje odgovora;

i. odgovor tužitelja;

ii. protuodgovor tuženika.

9. Arbitražno vijeće može u svakom trenutku tijekom saslušanja uputiti pitanja bilo kojoj stranci.

10. Arbitražno vijeće osigurava da se zapisnik s rasprave što prije sastavi i dostavi strankama. Pridružene stranke mogu iznijeti primjedbe na zapisnik u roku od deset dana od datuma rasprave. Arbitražno vijeće može razmotriti te primjedbe.

11. Svaka pridružena stranka može arbitražnom vijeću u roku od deset dana od datuma rasprave dostaviti dodatni pisani podnesak o bilo kojem pitanju postavljenom tijekom rasprave.

ČLANAK 24.

Neispunjavanje obveza

1. Ako tužitelj ne podnese tužbeni zahtjev u roku koji je utvrdilo arbitražno vijeće u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola, i ako ne postoji opravdana prepreka, arbitražno vijeće nalaže zaključenje arbitražnog postupka, osim ako postoje pitanja o kojima bi trebalo odlučiti ili koje vijeće smatra primjerenima.
2. Ako tuženik ne odgovori na obavijest o arbitraži ili tužbu u roku koji je utvrdilo arbitražno vijeće u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola i ako ne postoji opravdana prepreka, arbitražno vijeće nalaže nastavak postupka a da to ne znači da arbitražno vijeće može smatrati da je takvo nepodnošenje jednako tuženikovu prihvatanju tužiteljevih navoda.
- Ovaj se stavak primjenjuje i ako tužitelj nije podnio protuodgovor na protutužbu.
3. Ako se jedna od pridruženih stranaka, propisno obaviještena u skladu s ovim Okvirnim protokolom, ne pojavi na raspravi a da se pritom ne pozove na opravdanu prepreku za taj propust, arbitražno vijeće može nastaviti s arbitražom.
4. Ako jedna od pridruženih stranaka, propisno pozvana da dostavi dodatne dokaze, to ne učini u utvrđenom roku a da se pritom ne pozove na opravdanu prepreku, arbitražno vijeće donosi odluku na temelju dokaza kojima raspolaže.

ČLANAK 25.

Povjerljivost

1. Pridružena stranka i arbitražno vijeće čuvaju povjerljivost svih informacija koje je druga pridružena stranka dostavila arbitražnom vijeću i koje je označila kao povjerljive.

Pridružena stranka koja arbitražnom vijeću dostavi pisani podnesak koji sadržava povjerljive informacije u roku od 15 dana dostavlja podnesak bez povjerljivih informacija koji se javno objavljuje.

2. Ništa u ovom Okvirnom protokolu ne sprečava pridruženu stranku da objavi svoje pisane podneske, odgovore na pitanja koja joj je uputilo arbitražno vijeće ili zapis svoje usmene argumentacije, pod uvjetom da pri upućivanju na informacije koje je dostavila druga pridružena stranka ne objavljuje informacije koje je druga pridružena stranka označila kao povjerljive.

3. Rasprava pred arbitražnim vijećem otvorena je za javnost osim ako podnesci ili argumenti pridružene stranke sadržavaju povjerljive informacije ili ako pridružene stranke dogovore da rasprava bude zatvorena za javnost. U tom slučaju pridružene stranke poštuju povjerljivost rasprave.

ČLANAK 26.

Kontakti *ex parte*

1. Tijekom arbitražnog postupka članovi arbitražnog vijeća ne sastaju se s jednom pridruženom strankom niti na drugi način s njom usmeno ili pismeno komuniciraju u odsutnosti druge pridružene stranke.

ČLANAK 27.

Zaključenje postupka

Ako je pridruženim strankama pružena razumna mogućnost da iznesu svoje argumente, arbitražno vijeće može zaključiti postupak.

POGLAVLJE 6.

KALENDAR POSTUPKA PRED ARBITRAŽNIM VIJEĆEM

ČLANAK 28.

Kalendar postupka pred arbitražnim vijećem

1. Arbitražno vijeće nakon savjetovanja s pridruženim strankama utvrđuje okvirni kalendar postupka u roku od deset dana od svojeg osnivanja. U svakom trenutku nakon savjetovanja s pridruženim strankama to vijeće može produljiti ili skratiti svaki rok predviđen ovim Okvirnim protokolom ili s kojim su se složile pridružene stranke.
2. Arbitražno vijeće svoju odluku dostavlja pridruženim strankama i zajedničkom odboru u roku od 12 mjeseci od datuma osnivanja arbitražnog vijeća. Ako arbitražno vijeće smatra da ne može ispoštovati taj rok, predsjednik arbitražnog vijeća o tome dostavlja pismenu obavijest pridruženim strankama i navodi razloge za kašnjenje i datum do kojeg vijeće namjerava dovršiti svoj posao.
3. Jedna od pridruženih stranaka može u roku od deset dana od osnivanja arbitražnog vijeća uputiti obrazloženi zahtjev za hitno rješavanje predmeta. Arbitražno vijeće u tom slučaju odlučuje o hitnosti predmeta u roku od 15 dana od primitka takvog zahtjeva. Ako utvrdi da je predmet hitan, arbitražno vijeće poduzima sve mjere kako bi svoju odluku o meritumu predmeta dostavilo pridruženim strankama u roku od šest mjeseci od datuma svojeg osnivanja.

POGLAVLJE 7.

ARBITRAŽNA ODLUKA

ČLANAK 29.

Odluke arbitražnog vijeća

1. Arbitražno vijeće poduzima sve mjere kako bi sve odluke donijelo konsenzusom. Ako se arbitražna odluka unatoč tim nastojanjima ne može donijeti konsenzusom, o njoj se odlučuje većinom glasova.
2. Izdvojena mišljenja članova arbitražnog vijeća ne objavljuju se ni u kojem slučaju.
3. Svaka arbitražna odluka obvezujuća je za pridružene stranke. U odluci se navode utvrđene činjenice, primjenjivost relevantnih odredaba ovog Sporazuma i utemeljenost mišljenja i donesenih zaključaka.

ČLANAK 30.

Oblik i učinak arbitražne odluke

1. Arbitražno vijeće može donositi zasebne arbitražne odluke o različitim pitanjima i u različito vrijeme.

2. Sve arbitražne odluke moraju biti obrazložene i u pisanom obliku.
3. Sve su arbitražne odluke konačne i obvezujuće za pridružene stranke.
4. Arbitražnu odluku potpisuju članovi arbitražnog vijeća, a sadržava datum donošenja i mjesto arbitraže. Stalni arbitražni sud dostavlja pridruženim strankama presliku arbitražne odluke koju su potpisali članovi arbitražnog vijeća.
5. Pridružene stranke objavljuju arbitražne odluke u cijelosti, podložno zaštiti povjerljivih informacija iz članka 25. ovog Okvirnog protokola.
6. Pridružene stranke bez odgode izvršavaju arbitražne odluke.

ČLANAK 31.

Sporazumno rješenje ili drugi razlozi za prekid postupka

1. Pridružene stranke mogu u svakom trenutku sporazumno riješiti spor. U tom slučaju pridružene stranke zajednički obavješćuju arbitražno vijeće o takvom rješenju. Ako rješenje zahtijeva odobrenje jedne od pridruženih stranaka, na to se upućuje u obavijesti, a arbitražni postupak suspendira se do završetka tog domaćeg postupka. Ako takvo odobrenje nije potrebno odnosno nakon što se dostavi obavijest o završetku takvih domaćih postupaka, arbitražni se postupak zaključuje.

2. Ako prije donošenja odluke nastavak arbitražnog postupka postane nemoguć ili nepotreban iz bilo kojeg razloga koji nije naveden u stavku 1., arbitražno vijeće obavještuje pridružene stranke o svojoj namjeri da izda nalog za zaključenje postupka. Arbitražno vijeće može izdati taj nalog, osim ako postoje neriješena pitanja o kojima bi trebalo odlučiti i ako arbitražno vijeće ta pitanja smatra primjerenima.

3. Arbitražno vijeće strankama dostavlja nalog kojim se zaključuje arbitražni postupak ili obavijest o sporazumnom rješenju, koje su potpisali članovi arbitražnog vijeća. Na sporazumna rješenja primjenjuje se članak 30. stavci od 2. do 6. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 32.

Ispravak arbitražne odluke

1. Svaka pridružena stranka može u roku od 30 dana od primitka odluke i uz obavijest drugoj pridruženoj stranci i Stalnom arbitražnom sudu zatražiti od arbitražnog vijeća da u odluci ispravi eventualne pogreške u izračunu, značajne pogreške ili pogreške u pisanju odnosno slične pogreške ili propuste. Ako smatra da je takav zahtjev opravdan, arbitražno vijeće unosi takve ispravke u roku od 45 dana od primitka tog zahtjeva. Takav zahtjev nema suspenzivni učinak.

2. Arbitražno vijeće može unijeti ispravke na vlastitu inicijativu u roku od 30 dana od obavijesti o svojoj odluci.

3. Ispravci se u skladu s ovim člankom unose u pisanom obliku i čine sastavni dio arbitražne odluke. Na takve ispravke primjenjuje se članak 30. stavci od 2. do 6. ovog Okvirnog protokola.

POGLAVLJE 8.

FINANCIJSKA PITANJA

ČLANAK 33.

Naknada za rad i naknada troškova članovima arbitražnog vijeća i njihovim pomoćnicima

U roku od sedam dana od njegova osnivanja stranke se bilo kojim sredstvom komunikacije dogovaraju s arbitražnim vijećem o:

- (a) naknadi za rad i naknadi troškova članovima arbitražnog vijeća, koje su razumne i usporedive sa standardima vijeća osnovanih u okviru Svjetske trgovinske organizacije;
- (b) ukupan iznos naknade za rad pomoćnika svakog člana arbitražnog vijeća mora biti opravdan i ni u kojem slučaju ne smije biti veći od trećine naknade za rad tog člana.

ČLANAK 34.

Troškovi

1. Svaka pridružena stranka snosi vlastite troškove i polovicu troškova arbitražnog vijeća.

2. Arbitražno vijeće utvrđuje svoje troškove u odluci o meritumu predmeta. Ti troškovi pokrivaju samo:

- (a) naknade članovima arbitražnog vijeća, koje se navode zasebno za svakog člana i koje određuje vijeće u skladu s člankom 34. točkom (a);
- (b) putne i druge troškove članova arbitražnog vijeća;
- (c) naknade i troškove Stalnog arbitražnog suda.

3. Troškovi iz stavka 2. moraju biti razumni s obzirom na vrijednost spora, njegovu složenost, vrijeme koje su na njega potrošili članovi arbitražnog vijeća i svi stručnjaci koje je imenovalo arbitražno vijeće te sve ostale relevantne okolnosti konkretnog slučaja.

ČLANAK 35.

Polog troškova

- 1. Na početku arbitražnog postupka Stalni arbitražni sud može od stranaka zatražiti da unaprijed dostave polog jednak procijenjenom ukupnom iznosu troškova iz članka 35. stavka 2. ovog Okvirnog protokola.
- 2. Stalni arbitražni sud može tijekom arbitražnog postupka zatražiti od stranaka da polože dodatne iznose.

3. Svi iznosi koje stranke polože u skladu s ovim člankom prenose se Stalnom arbitražnom sudu koji ih isplaćuje za pokrivanje stvarno nastalih troškova uključujući, konkretno, naknade članovima arbitražnog vijeća i Stalnog arbitražnog suda.

KODEKS PONAŠANJA ČLANOVA ARBITRAŽNIH VIJEĆA

ČLANAK 1.

Odgovornosti u okviru postupka

1. U svrhu očuvanja integriteta i nepristranosti arbitražnog postupka, svaki kandidat za članstvo u arbitražnom vijeću dužan je:

- (a) izbjegavati neprimjereno postupanje i dojam neprimjerenosti;
- (b) biti neovisan i nepristran;
- (c) izbjegavati izravan ili neizravan sukob interesa; i
- (d) poštovati najviše standarde ponašanja kako bi se očuvali integritet i nepristranost postupka rješavanja sporova.

2. Bivši kandidati ili članovi arbitražnog vijeća dužni su ispunjavati obveze iz članaka 5. i 6. ovog Dodatka.

ČLANAK 2.

Obveze članova arbitražnog vijeća u odnosu na objavljivanje informacija

1. Prije potvrđivanja njihova odabira za člana arbitražnog vijeća kandidati u pisanom obliku obavješćuju pridružene stranke o svakom interesu, odnosu ili pitanju za koje znaju da bi moglo utjecati na njihovu neovisnost ili nepristranost ili koje bi opravdano moglo stvoriti dojam neprimjerenog ponašanja ili pristranosti u postupku pred arbitražnim vijećem.
2. Kandidati i članovi arbitražnog vijeća o pitanjima koja se odnose na stvarna ili moguća kršenja ovog Kodeksa ponašanja obavješćuju samo zajednički odbor kako bi ih razmotrile pridružene stranke.
3. Članovi arbitražnog vijeća u bilo kojoj fazi postupka pred arbitražnim vijećem u pisanom obliku obavješćuju stranke o svakom interesu, odnosu ili pitanju iz stavka 1. za koje znaju ili su saznali.

ČLANAK 3.

Dužna pažnja članova arbitražnog vijeća

1. Tijekom cijelog postupka pred arbitražnim vijećem izabrani članovi arbitražnog vijeća obavljaju svoje dužnosti temeljito, brzo, pošteno i s dužnom pažnjom.

2. Konkretno, članovi arbitražnog vijeća:

- (a) razmatraju samo pitanja koja su istaknuta tijekom postupka pred arbitražnim vijećem, a potrebna su za donošenje odluke i tu dužnost ne delegiraju drugim osobama;
- (b) poduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da se njihovi pomoćnici upoznaju s člancima 1., 2., i 6. ovog Dodatka i da ih se pridržavaju.

ČLANAK 4.

Neovisnost i nepristranost članova arbitražnog vijeća

Članovi arbitražnog vijeća:

- (a) neovisni su i nepristrani, izbjegavaju stvaranje dojma neprimjerenog ponašanja i pristranosti i ne smiju biti pod utjecajem vlastitih interesa, vanjskog pritiska, političkih interesa, zahtjeva javnosti, odanosti Uniji ili pridruženim državama niti straha od kritike;
- (b) ne prihvaćaju, izravno ili neizravno, nikakvu obvezu ni korist koja bi na bilo koji način utjecala, ili odavala dojam da utječe, na pravilno obavljanje njihovih dužnosti;
- (c) ne iskorištavaju svoje mjesto u arbitražnom vijeću za ostvarivanje osobnih ili privatnih interesa i izbjegavaju radnje koje bi mogle stvoriti dojam da druge osobe na njih posebno utječu;

- (d) ne dopuštaju da financijski, poslovni, profesionalni, obiteljski ili društveni odnosi ili odgovornosti utječu na njihovo ponašanje ili prosudbu;
- (e) izbjegavaju odnose ili financijske pogodnosti koji bi mogle utjecati na njihovu nepristranost ili bi mogli opravdano stvoriti dojam neprimjerenog ponašanja ili pristranosti;
- (f) ne raspravljaju ni o kojem aspektu predmeta ili vođenja postupka pred arbitražnim vijećem s jednom ili objema strankama u odsutnosti drugih članova arbitražnog vijeća.

ČLANAK 5.

Obveze bivših članova arbitražnog vijeća

Svi bivši članovi arbitražnog vijeća izbjegavaju radnje koje mogu stvoriti dojam da su bili pristrani pri obavljanju svojih dužnosti ili da su imali koristi od odluke arbitražnog vijeća.

ČLANAK 6.

Povjerljivost

1. Nijedan član ni bivši član arbitražnog vijeća ni u jednom trenutku ne smije:
 - (a) odavati niti koristiti informacije koje nisu javne, a odnose se na postupke pred arbitražnim vijećem ili su prikupljene tijekom takvih postupaka, osim za potrebe tih postupaka, i ni u kojem slučaju ne smije otkrivati niti koristiti takve informacije kako bi ostvario korist za sebe ili za druge ili naštetio tuđim interesima;
 - (b) odavati informacije o raspravama arbitražnog vijeća ili stajalištima članova arbitražnog vijeća.
2. Nijedan član arbitražnog vijeća ne smije odavati informacije o odluci arbitražnog vijeća ili njezinim dijelovima prije njezine objave u skladu s ovim Okvirnim protokolom.

OKVIRNI PROTOKOL 7
O STATUTU PARLAMENTARNOG ODBORA ZA PRIDRUŽIVANJE

ČLANAK 1.

Parlamentarni odbor utvrđen člankom 78. Okvirnog sporazuma osniva se i djeluje u skladu s odredbama ovog Sporazuma i ovog Statuta.

ČLANAK 2.

Parlamentarni odbor za pridruživanje ima dvanaest članova. Europski parlament imenuje četiri člana, a parlamenti pridruženih država imenuju po četiri člana.

ČLANAK 3.

Parlamentarni odbor za pridruživanje bira svojeg predsjednika i potpredsjednika iz redova svojih članova. Funkciju predsjednika odbora u razdoblju od godine dana naizmjenice obnašaju član kojeg imenuje Europski parlament i član kojeg imenuje parlament pridružene države.

ČLANAK 4.

Parlamentarni odbor za pridruživanje održava opću sjednicu najmanje jedanput godišnje, naizmjenice u EU-u i pridruženoj državi. Na svakoj sjednici odbor donosi odluku o mjestu održavanja iduće opće sjednice. Izvanredne sjednice mogu se održati ako Parlamentarni odbor za pridruživanje donese takvu odluku u skladu s poslovnikom donesenim na temelju članka 5. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 5.

Parlamentarni odbor za pridruživanje donosi svoj poslovnik dvotrećinskom većinom glasova svojih članova.

ČLANAK 6.

Troškove sudjelovanja člana u Parlamentarnom odboru za pridruživanje snosi parlament koji ga je imenovao.